

SVIESA

NO. 4

SPALIS - LAPKRITIS - GRUODIS

1972 M.

Paminklo "Kristijonas Donelaitis" fragmentas
Skulptorius P. Deltuva

SVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

No. 4

SPALIS - LAPKRITIS - GRUODIS 1972 M.

XXXVIII

TURINYS

Ivykių sukuryje.	3
Reflections on Vietnam. Richard I. Briggs.	Eilėraštis 4
Visatos kūnų, gyvybės ir žmogaus raida. Antanas Juška.	5
Duonos trupinys. Albinas Bernotas.	Eilėraštis 7
Žemaitės globėjas ir leidėjas. J. Petronis.	8
Bandau surast likimą. Gediminas Jokimaitis.	Eilėraštis 9
Dvi liepėlės, dvi dukrelės. Albina Gudynienė.	Eilėraštis 9
Dingęs amžinai. (Padavimas). Augustas Tamaliūnas.	10
Žemės verksmas. Aug. Tamaliūnas.	Eilėraštis 12
Ar atsimeni? . Elvira Kubiliūtė.	Eilėraštis 12
Bibliotekininkas ir muziejininkas. Julius Būtėnas.	13
18-kos katorginių kalinių pabėgimas. Antroji dalis. Antanas Petrika.	15
Mintis. Antanas Venclova.	Eilėraštis 19
Apuokas - Paukščių karalius. Jonas Avyžius.	20
Tylos rankų sniegas. Gediminas Jokimaitis.	Eilėraštis 23
Kelias į kainą. G. Jūronienė.	24
Žodis išeiuiui. K. Zakavičienė.	26
Muzikopėja, arba: Muzika kaip gydymo priemonė senovėje ir mūsų laikais.	27
Jonui Mikelinskiui - 50.	32

ĮVYKIŲ SŪKURYJE

Dabar jau aišku, kad šie 1972 metai tarptautiniuose santykiuose istorijon įeis didelio lūžio metais. Pirmą sykį per pastaruosius daugiau kaip porą desėtkų metų per tamsius šaltojo karo debesis pradėjo taikaus tautų ir valstybių su skirtingomis socialinėmis sistemomis sugyvenimo saulės spinduliai prasimušti. To akivaizdžiausių pavyzdžių užtinkame beveik visuose pasaulio kampuose.

Svarbiausią pavyzdį turime pagerėjusiuose santykiuose tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Tarybų Sąjungos. Tik keletu pastarųjų mėnesių bėgyje padarytos ir pasirašytos net kelios sutartys. Visos labai svarbios. Visos labai naudingos ne tik šiems kraštams, bet visam pasauliui. Be to, dar visa eilė kitų sutarčių žada pasirodyti trumpoje ateityje. Pirmieji žingsniai jau padaryti praplėtimui prekybinio, mokslinio bei sveikatos apsaugos reikaluose bendradarbiavimo. Rimtai tariamasi ginklavimuisi sumažinti klausimais ir pagaliau ruošiamasi Europos Saugumo konferencijai, kurią Tarybų Sąjunga pasiūlė prieš aštuonioliką metų.

Labai svarbiu ir teigiamu reiškiniu reikia laikyti siekimą sunormalizuoti santykius tarp Demokratinės Vokiečių Respublikos (Rytų Vokietijos) ir Federalinės Vokiečių Respublikos (Vakarų Vokietijos). Kinijos Liaudies Respublikai sugražinimas teisių Jungtinėse Tautose ir iš pasaulinės organizacijos išmetimas Čiang Kai-Šeko taip vadinamos "Nacionalistinės Kinijos" Formosoje (Taivane), taip pat teigiamas reiškinys. Labai geru tarptautiniuose santykiuose reiškiniu reikia laikyti ir Korėjų (Šiaurės ir Pietų) sumegsti tarpsaviniai ryšiai, siekiant ateityje pilno susivienijimo. Šiais metais žymus pagerėjimas santykių tarp Tarybų Sąjungos ir Japonijos yra sveikas įnašas į tarptautinius santykius. Socialistinio pasaulio plečiami ryšiai su Lotynų Amerikos šalimis turi didelę reikšmę taikiam tautų sugyvenimui. Arba, jau vien tik gandai iš Washingtono, kad Jungtinių Valstijų vyriausybė nebesipurto kai kuriais klausimais tarimosi su Kubos revoliucine valdžia idėjos, reiškia labai daug. Nejaugi Amerikos imperializmas bus atsisakęs idėjos brutališka jėga, nepavykus boikotui, susidoroti su revoliucine Kuba?! Taip pat Bangladeš laimėjimas nepriklausomybės priklauso tai pačiai tarptautinių santykių giedrėjimo kategorijai.

Tai, žinoma, toli gražu nereiškia, jog visi pavojai iš kelio į visuotinę pasaulinę taiką jau pašalinti. Nieko panašaus! Antai, nesimato, kad dar šiomet būtų nutrauktas Vietnamo karas, arba Vidurio Rytuose pasiekta taikos tarp Izraelio ir arabų. Izraelis toliau nesiskaito su Jungtinių Tautų rezoliucija išsikraustyti iš užgrobtų arabiškų žemių. Taipgi Portugalija ignoruoja Jungtinių Tautų įsakymą tartis su savo sukilusiomis kolonijomis Afrikoje. Tarptautinius santykius nuodija ir Kinijos vadovybės aklas nusistatymas prieš Tarybų Sąjungą ir t. t.

Šie metai buvo labai vaisingi lietuviškosios išeivijos santykiuose su tautos kamieniu - Tarybų Lietuva. Tuo labai didžiujasi visa pažangioji išeivija. Niekados pirmiau neturėjome tiek svečių iš mūsų gimtojo krašto, kiek jų mus aplankė šiais metais.

Žinoma, tas baisiai nepatiko reakciniam elementui, pasiryžusiam visomis jėgomis ir visomis progomis pastatyti aukščiausią geležinę sieną tarp Lietuvos ir išeivijos. Džiugu, kad visos jo pastangos veltui. Ryšiai ir bendradarbiavimas tarp gimtojo krašto ir išeivijos ne tik Jungtinėse Valstijose, bet visur, gražiai vystosi. Mes žengiame į 1973 metus su giliausiu įsitikinimu, kad jie šia prasme bus dar vaisingesni.

Kas liečia mūsų vietinį amerikinį gyvenimą, tai reikia pripažinti, kad praeinantieji metai neįnešė jokių gilesnių pakaitų į gerąją pusę. Su tomis pačiomis senomis bėdomis įžengiame į 1973 metus. Netgi praėjusieji prezidentiniai rinkimai pagrindiniai nieko nepakeitė. Prezidentas Nixonas pasilieka kraštą vairuoti dar ketverius metus. Infliacija, kainų kilimas, kriminalizmo augimas, miestų puvimas, krizė apšvietos sistemoje ir sveikatos apsaugos reikaluose "iškilmingai" išlydi mus į 1973 metus, kaip koks bausis sapnas. . .

Reflections on Vietnam

Why should you worry or give a damn
About what happens in Vietnam?
Why is it any of your concern
If men and women and children burn?
Only a pacifist, saint or fool
Believes in stuff like the Golden Rule . . .
You know the answer — you know it well —
"This is a war and war is hell!"

Yes, war is hell for the men that fight,
Pawns on a chessboard, brown and white:
War is death in a sea of mud
To the sound of bullets and stench of blood:
War is madness told as the truth,
Torturing women and crippling youth . . .
But you know the answer — you know it well —
"This is a war and war is hell!"

Try to project what your thoughts would be
If you left your home as a refugee:
Try to imagine the sense of fear
When the napalm scatters and flames appear . . .
What kind of feelings would it inspire
If you watched a child with its flesh on fire?
Could you find words for the pilots above
Who boast about morals and Christian love?

War is a gamble played with fate
Where the stakes are high and the hour is late:
War is the writing seen on the wall
Which threatens to come and engulf us all . . .
It's time to worry and time to care,
It's time to pity and time to share:
It's time to consider the Human Race
And see ourselves in the other man's place.

— RICHARD I. BRIGGS
Willoughy Hills, O.

Visatos kūnų, gyvybės ir žmogaus raida

ANTANAS JUŠKA
Astronomas

Naudodamiesi įvairiomis Visatos tyrimo priemonėmis, kosmose randame žvaigždžių, planetų, kometų, dulkių bei dujų debesų, retutės tarpžvaigždinės bei tarpgalaktinės medžiagos. Milžiniškos žvaigždės ir visa kita kosminė medžiaga sudaro įvairias sistemas: asociacijas, spiečius, galaktikas. Šių dienų mokslas jau pajėgia nustatyti ir kosminių kūnų bei jų darinių amžių. Pavyzdžiui, esama jaunų žvaigždžių, nuo kurių susidarymo nepraėjo nė milijonas metų, taipogi ir viduramžių žvaigždžių kaip mūsų Saulė, kurių amžius skaičiuojamas keliais milijardais metų, bei senų žvaigždžių ir jų sistemų, nuo kurių susidarymo praėjo daugiau kaip dešimt milijardų metų. Visa tai rodo, jog Visatoje atsiranda nauji kūnai ir išnyksta senieji.

Yra dvi pagrindinės teorijos, aiškinančios kosminės raidos eigą. Pagal vieną jų, pradinė evoliucijos medžiaga - kosminiai dujų bei dulkių ūkai, iš kurių, veikiant gravitacijai, susidaro žvaigždės, planetos ir kiti kosminiai kūnai bei jų sistemos.

Pagal kitų skelbiamą kitą teoriją, kuri įgyja kaskart didesnę svarbą, visa tai, ką šiandien randame plačioje Visatoje, kyla iš itin tankios medžiagos, kurioje dar nėra cheminių elementų, kai ji sprogdama pereina į šiuo metu fizikai žinomus materijos būvius. Pirmuoju atveju Visatos kūnai kildinami iš šaltos, antruoju atveju iš karštos materijos.

Kaip bebūtų, ilgainiui žvaigždės ir planetos būna karštos. Gravitacijos ir kitokia energija virsta šilumine, todėl kosminiai kūnai įkaista. Milžiniški kūnai - žvaigždės tiek įkaista, kad milijonų laipsnių temperatūroje prasideda termobranduolinės reakcijos, duodančios milijardams metų didžiulę energiją. Tuo tarpu mažesni kūnai paviršiuje esti šalti, o jų gelmės ne taip karštos, kad vyktų branduolinės reakcijos. Tad jie ir nešvyti. Tačiau ir tokių kūnų gelmės gali įkaisti bent iki kelių tūkstančių laipsnių ir imti lydytis. Tokie kūnai - tai planetos, kurių vienoje - Žemėje gyvename ir mes.

Planetų gelmės įkaista ir dėl gravitacijos, ir ypač dėl kai kurių sunkiųjų elementų radioaktyvumo. Skylant uranui, toriui, kaliui, Žemės gelmės darosi karštos ir kartkartėmis ugnikalniuose išmeta išsilydžiusią kietą medžiagą, vandens garus, įvairias dujas. Kai Žemėje ir kitose planetose buvo daugiau radioaktyviųjų elementų, jos buvo dar labiau įkaitusios negu dabar. Tiek šaltoje dujų bei dulkių medžiagoje, tiek karštoje magmoje jokios gyvybės nėra ir negali būti. Dalykas tas, kad gyvybei reikalingi sudėtingi junginiai, kurių nėra nei retose dujose, nei karštoje magmoje. Todėl Žemė pirmaisiais savo gyvavimo milijardais metų buvo negyva.

Gyvybei reikalingi ne tik sudėtingi cheminiai junginiai, bet ir labai aprėžtos kai kurios kitos sąlygos. Antai žemoje temperatūroje atomai yra tiek neaktyvūs, kad negali sueiti į kontaktą sudėtingesniems junginiams sudaryti. O aukštoje temperatūroje jie, priešingai, tokie judrūs, kad junginiai suyra. Žemėje gyvybei tinkamiausia temperatūra yra tarp 0 ir 40 Celsijaus.

Antra, cheminėms reakcijoms reikalinga terpė, kurioje atomai galėtų geriausiai suartėti. Tokia puiki terpė - tai vanduo. Jis pasižymi daugeliu nuostabių savybių, kurių neturi joks kitas skystis. Vandenyje tirpsta įvairiausias medžiagas, o jų elementai sueina į sąlytį, skatinanti įvairių cheminių junginių susidarymą. Visų šalių mokslininkai vieningai pripažįsta, kad Žemėje, susidarius Pasauliniam vandenynui, prasidėjo vadinamasis chemizacijos laikotarpis, t. y. ilgai trukęs laikas, kada vyko įvairiausias cheminės reakcijos, davusios labai sudėtingų junginių, būdingų kiekvienai organizmo ląstelei.

Trečia, gyvybei atsirasti reikalinga atmosfera. Žemės atmosfera, pirmiausia, apsaugo mūsų planetos paviršių nuo pragaištingų gyvybei Saulės ultravioletinių bei Rentgeno spindulių, skaldančių sudėtingesnius junginius. Toliau, Žemės atmosferoje vyksta svarbi vandens garų ir kitų medžiagų apytaka. Štai Mėnulis dėl nepakankamos traukos neišlaikė atmosferos, o be jos ir vandens garų. Todėl Mėnulyje visiškai sausa ir nerandama jokių gyvybės pėdsakų. Panašiai ir Merkurijaus planetoje. Nėra gyvybės ir Veneroje, nes ten per karšta. Vargu, ar bus rasta gyvybė Marse, nes ten dėl šalčio nėra skysto vandens.

Mūsų Saulės sistemoje tinkamiausia gyvybei planeta yra Žemė. Ji pakankamai masyvi, kad išlaikytų atmosferą ir Pasaulinį vandenyną. Tačiau ji ir neper-

didelė, kaip planetos milžinės, kurias supa nepaprastai storos atmosferos, pro kurias neprasisiskverbia Saulės spinduliai. Žemės atstumas nuo Saulės toks, kad ji gauna ne per daug, bet pakankamai šviesos ir šilumos, ko taip reikia kiekvienam organizmui. Todėl Žemėje atsirado ir klesti gyvybė. O ten, kur yra gyvybei tinkama statybinė medžiaga ir kur jai vystytis yra deramos sąlygos, ten turi atsirasti baltymų bei nukleninių rūgščių junginiai - būdingi kiekvienai gyvai ląstelei, visur ten turi atsirasti gyvybė - aukščiausias materijos vystymosi laipsnis.

Pirmąkart gyvybė Žemėje prieš du su viršum milijardų metų buvo mikroskopinė ir primityvi. Tačiau ji jau pasižymėjo būdingomis kiekvienam organizmui savybėmis: medžiagos apykaita, taikymuisi prie sąlygų ir kitomis. Todėl ji nestovėjo vietoje. Vyko gyvybės evoliucija, kurios pagrindinius dėsnius nustatė Darvinas ir kiti biologai. Jūros dugno ir sausumos klodai parodo vėlesnės paskutinio milijardo metų evoliucijos žingsnius. Raida vyko nuoseklus tobulėjimo kryptimi. Menkesnės rūšys, nebeišlaikydamos konkurencijos, gaišo, o tobulesnės plito ir toliau vystėsi. Pirmoji gyvybė, egzistavusi vandenynuose bei jūrose, pamažu ėmė išeiti į kitas sferas: į sausumą ir į orą. Šiandien ji apima viršutinius Žemės planetos sluoksnius, vandenis ir žemesniąją atmosferą.

Pradžioje gyvybė tarpo tik šiltuose vandenynuose, tačiau ilgainiui ji vis daugiau prisitaikė prie įvairiausių mūsų planetos klimatinų sąlygų. Šiandien gyvybę randame ne tik šiltuose vandenynuose, drėgnose atogrąžų srityse, bet ir atšiauriose ašigalių žemėse ir vandenynuose, karštuose geizeriuose ir sausose dykumose. Todėl jei, pavyzdžiui, Marse ar kitoje kurioje planetoje buvo kadaise tinkamos sąlygos gyvybei atsirasti, tai per šimtus milijonų metų ji galėjo prisitaikyti prie blogesnių

Šviesa, Nr. 4, 1972 m.

dabartinių sąlygų. Todėl neneigiame gyvybės egzistavimo galimumo Marse, nors dabar sąlygų jai ten atsirasti ir nėra.

Žmogus, kaip ir visa kita, kas gyva Žemėje, atsirado ne iš karto, todėl negali būti nurodyti jo atsiradimo metai. Žmogus yra šiuo metu aukščiausias gyvybės raidos Žemėje padaras. Jo anatomicinė bei fiziologinė sandara rodo didelę jo giminybę su žinduoliais. Be abejo, iš jų tarpo jis išėjo. Žinduolių amžius skaičiuojamas dešimtimis milijonų metų, tuo tarpu pirmąsio žmogaus pėdsakų randame tik paskutinių dviejų milijonų metų sluoksniuose. Iš pradžių žmogus buvo tik nagingas - o vėliau pasidarė ir protingas. Pastarojo amžius skaičiuojamas vos šimtais tūkstančių metų. Tačiau ir protingas žmogus daugiausia buvo laukinis bei miškinis. Civilizacijos patikimai tesiekia pastarąją dešimtį tūkstančių metų.

Gyvybė vystėsi skatinama vien gamtos jėgų ir priklausomai nuo besikeičiančių jos sąlygų. Tačiau pastaraisiais laikais į jos vystymąsi vis daugiau braunasi žmogus: jis išveda ir keičia augalų ir gyvulių rūšis bei jų savybes, jis veikia žemės paviršių, vandenį ir orą, jis pradeda keisti klimatą, aplinką. Kaip visa tai atsilies aktyviai ir pasyviai į gyvąją gamtą, kas bus toliau su žmogumi - ar jis dar tobulės, ar jo raida bus sustojusi, o gal ir prasidėjęs žengimas atgal - degradacija - visa tai tuo tarpu dar neaišku. Atrodo, kad žmonija ir ateityje toliau progresuos, kad žmogus, buvęs dar iki pastarųjų laikų gamtos vaiku, gali pasidaryti jos viešpats. Tokiu atveju žmogus gali pasiekti dar tolimesnių mokslo bei technikos aukštybių, negirdėtų muzikos ir meno viršūnių, tiek pertvarkyti gamtą bei visuomenę, kad Žemėje pakaktų vietos geram darniam gyvenimui bent keliolika milijardų žmonių. Galį ateiti laikas, kad žmonės imsis pertvarkyti ir kitų, bent gretimų, planetų gamtą ir perkelti ten žemiškąją gyvybę.

Duonos trupinys

ALBINAS BERNOTAS

*Prijaukintos planetos — ugnim
Vainikuotų laivų skridime
Skrenda Žemė kartu su manim,
Aš — kartu su gimtąja Žeme.*

*Gal per daug aš jau žemiškas, gal...
Iš mažens vieną tiesą žinau:
— Pasilenk ir nuo žemės pakelk
Duonos trupinį, mano sūnau.*

*Vyriškėjančia savo ranka
Ligi šiol jį pakėlęs nešu, —
Kartais virstantį kūno druska,
Kartais — virpančiu kraujo lašu.*

*Tai — kapai. Tai — už duoną kova.
O taikus žemdirby, betgi kas
Nulipdytus iš duonos lave
Ir tą Žemę nuo žemės pakels?*

*Suka žvaigždės ratu virš galvos.
Duonos trupinį rankoj laikau
Tau, girinio balandžio spalvos
Prijaukintas tėvynės dangau.*

J. PETRONIS

Žemaitės globėjas ir leidėjas

(A. Bulotos 100-osios gimimo metinės)

Literatūra nėra vien tik rašytojų nuopelnas. Tam tikra dalimi ji yra ir redaktorių, leidėjų, rašytojų, rėmėjų ar globėjų nuopelnas. Nemažas paslaugas šia prasme lietuvių literatūrai suteikė įžymus praeities visuomenės veikėjas teisininkas Andrius Bulota (1872.XI.16-1941.-VIII.16), globojęs karštinčią Žemaitę ir išleidęs pirmą pomirtinį jos raštų rinkinį.

A. Bulota anksti įsijungė į visuomeninę veiklą: 1892 m. dalyvavo varpininkų suvažiavime, studijuodamas Petrapilyje teisę, priklausė slaptai lietuvių draugijai, parengė jos įstatus, dalyvavo 1905 m. revoliuciniuose įvykiuose, Vilniaus seime redagavo prieš carizmą nukreiptas rezoliucijas, buvo kalinamas. 1907-1912 m. nuo Suvalkų gubernijos rinktas Rusijos II ir III Valstybės dūmos atstovu. Dūmoje ne kartą reikalavo suteikti valstiečiams savivaldos teisių, įvesti į mokyklas gimtąją kalbą, aprūpinti bežemius žeme, reformuoti mokesčių sistemą. Kaip advokatas, politinėse bylose gynė kovotojus prieš caro valdžią (1910 m. Suvalkuose gynė L. Prūseiką už priklausymą socialdemokratų partijai).

Nuo 1912 m. apsigyvenęs Vilniuje, susipažino su rašytoja Žemaite, o po poros metų pasiėmė ją į savo šeimą, sudarydamas palankias kūrybiniam darbui ir visuomeninei veiklai sąlygas. 1912 m. Žemaitė su Kauno advokatu P. Leonu buvo sudarę sutartį jos raštams leisti. Tačiau P. Leonas teisėjo vieną tomą iš dviejų planuotų, nes dėl kilusio pirmojo pasaulinio karo pateko į finansinius sunkumus. Tai matydamas, A. Bulota 1915 m. atpirko iš P. Leono leidybines teises, ruošdama-

sis pats baigti tą darbą. Deja, baigti neteko, nes, artėjant vokiečiams prie Vilniaus, su Žemaite evakavosi į Petrogradą, o čia apie raštų leidimą nebegalėjo būti ir kalbos.

Tiek A. Bulota, tiek Žemaitė karui prasidėjus aktyviai veikė Vilniuje Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti darbe, bet kaip pažangūs veikėjai klerikalų buvo iš to darbo išstumti. Aukos nukentėjusiems buvo renkamos ir Amerikos lietuvių tarpe. Socialistinis Lietuvos šelpimo fondas, norėdamas suaktyvinti aukų rinkimą, pasikvietė Žemaitę ir A. Bulotą į Ameriką talkon.

1916 m. rašytoja su Bulotom per Suomiją, Švediją ir Norvegiją nuvyko į JAV. Čia jie aplankė daugelį lietuvių kolonijų, išeivių susirinkimuose sakė prakalbas, ragino tėvynainius aukoti vargstantiems dėl karo negandų. Darbas vyko sėkmingai - per palyginti neilgą laiką surinko daugiau kaip 30,000 dolerių.

Po Vasario revoliucijos Bulotos tuoj pat per Japoniją, Vladivostoką, Sibirą išvyko į Rusiją. Kvietėsi kartu keliauti ir Žemaitę, bet ši senatvėje pabūgo tokios ilgos ir sunkios kelionės ir likosi Amerikoje iki pasibaigs karas ir bus galima tiesiai vykti.

A. Bulota, pasiekęs Petrogradą, ėjo aukštas juridikines pareigas tuometinės valdžios organuose. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir apsistojo savogimtajame krašte - Marijampolėje. Čia su kitais pažangiais veikėjais bei mokytojais įsteigė realinę gimnaziją, pats su žmona joje mokytojavo. 1921 m. vėl ėmė globoti iš Amerikos grįžusią Žemaitę, tik, deja, nebeilgai - tais pačiais metais rašytoja mirė.

Žemaitė visą laiką rūpinosi savo raštų

Sviesa, Nr. 4, 1972 m.

išleidimu. Vykstantį iš Amerikos A. Bulotą įgaliojo leisti jos raštus. Porą dienų prieš mirtį ji dar kartą įgaliojo savoglobėją tuo reikalu.

Reikia pripažinti, kad A. Bulota garbingai įvykdė šią pareigą: 1924–1931 m. jo rūpesčiu "Dirvos" b-vė Marijampolėje išleido keturis toms Žemaitės "Raštų". Tolesnis "Raštų" leidimas sustojo dėl leidėjų nerangumo. A. Bulota iš leidėjų negavo jokio autorinio honoraro, nors rūpinosi rankraščių rinkimu, perrašinėjimu, netgi J. Jablonskiui mokėjo už pirmojo tomo redagavimą. Negana to, jis organizavo Žemaitės laidotuves, savo lėšomis Marijampolėje pastatė antkapinį paminklą.

Kaip pažangaus žmogaus, buržuazinė valdžia A. Bulotos neapkentė, neišleido jo į Kauną, nedavė valdiškos tarnybos, buvo ištrėmusi į Varnių koncentracijos stovyklą. Žlugus buržuaziniam režimui, A. Bulota dirba LTSR AT Prezidiume juridinio skyriaus vedėju.

A. Bulotos nedraugai visada norėjo juo atsikratyti. Proga pasitaikė: fašistinei Vokietijai okupavus Lietuvą, A. Bulota su žmona buvo suimti ir netrukus abu sušaudyti Paneriuose.

Nors šis tragiškai gyvenimą baigęs žmogus nebuvo revoliucionierius, nei komunistas, tačiau buvo "toks lietuvių visuomenės veikėjas, kurio istorija negalės aplenkti" (J. Jurginis).

Bandau surast likimą

GEDIMINAS JOKIMAITIS

*Parašiau: „Gal šita tyla —
prislinkusio jaguaro alsavimas?“*

Išbraukiau.

*Po to: „Žvejo balsą
žuvys išgirsta tinkle.
Nuo velnio aprėšiu ratą,
uždegsiu žvakę“.*

Išbraukiau.

*Parašiau: „Likimas —
vienumos potvyniai ir atoslūgiai.
Nusekė.“*

Palikau.

Lauksiu potvynio.

Dvi liepelės, dvi dukrelės

ALBINA GUDYNIENĖ

○

Ir išdygo, suklestėjo
Dvi liepelės liaunos.
Ir užaugo pas močiutę
Dvi dukrelės jaunos.

Laužė vėjas viršūnėles,
Liemenys braškėjo.
Ir atjojo į kiemelį
Du jauni berneliai.

Liepos vėtrų nepabūgo,
Augo ir žaliavo.
Abi dukros seserėlės
Svetur iškeliavo.

Tik raiboji gegutėlė
Liepoje kukavo.
O močiutė sengalvėlė
Dukrelių rypavo.

Nekukuoki, gegutėle,
Ankstųjį rytelį,
Negraudinki motinėlės,
Laukiančios laiškelių.

DINGĘS AMŽINAI

(Padavimas)

Nėra Ilakių apylinkėse kito tokiokaimo, kaip Arkšva. Teka pro jį išsyk net dvi upės, stūkso netoliese senasis Alkakalnis, ir Arkšva nuo jo matosi lyg ant delno.

Bet ne Pragulbos ir Luobos vandenys garsina Arkšvą, ne bežadis Alkakalnis ir netgi ne kaimo žmonės, be galo darbštūs ir nagingi. Garsėja Arkšva savo praeitimi, tokia keista ir miglota, jog tėvų tėvelių pasakojimai ne vienam pažadina širdperšą, ne vienam suvirpina blakstienas ir ne vienam išspaudžia ogų atodūsi.

* * *

O kitados Arkšvos kaimo vietoje stovėjo nepaprastai gražus ir turtingas Bareikių miestas. Nemažas tai buvo miestas, ir nemaža pilis žvelgėsi į apylinkes nuo Alkakalnio. Dieną naktį, žiemą vasarą ėjo sargybą kariai pilies bokšte, ir Bareikių miestelėnai, išgirdę pavojaus varpą, visada laiku suskubdavo pasislėpti už tvirtų pilies sienų.

Nepaimama buvo Bareikių pilis. Daugsyk žiaurūs kalavijuočiai mėgino sulyginti ją su žeme, daugsyk jie lipo į Alkakalnį, tačiau bareikiečiams tokios apsiaustys buvo nelyginant vaikų žaismas. Pylė jie ant priešų galvų verdančią dervą, sėtino žemyn dideliausius rąstus, ir ateiviai kiekvienąsyk turėdavo dangintis namo be grobio, be vergų ir be žygio garbės.

Bet praėjo karų su kalavijuočiais gadyne, nustojo gyvavęs Livonijos ordinas, ir Bareikių pilies bokšte vis rečiau buvogalima išvysti sargybą. Niekas nesikėsino į pasakiškus Bareikių turtus, niekas nebedrumstė miesto ramybės.

Ir paliovė budėti sargybiniai pilies bokšte, ir paliovė skambėti pavojaus varpas, ir ėmė Bareikių miestelėnai ramiai amatininkauti, o labiausiai - verstis vyndaryste.

Nuo seno garsėjo Bareikių vyndariai, nuo seno garsėjo jų pagamintas žaliasis vynas, tačiau dar niekuomet bareikiečiai nebuvo išspaudę tiek daug obuolių sulčių, dar niekuomet nebuvo užraugę tiek daug žaliojo vynu, kaip tais didžiausios ramybės metais.

Metai po metų gausėjo Bareikių pilies rūsy vynu statinių skaičius, metai po metų stiprėjo žaliasis vynas, metai po metų linksmėjo ir taip linksmi miestelėnai, o jų budrumas blėso taipogi metai po metų.

Vieną ankstų rytą, dar prieš gaidgystę, kai Bareikiai miegojo ramiu miegu, į miestą įžengė didžiulė švedų kariauna. Gerai ginkluoti buvo švedai, bet bareikiečiai, pašokę iš guolių, tučtuoj suprato, kad pilyje būtų atsilaikę dar prieš didesnę kariuomenę, nes ir jų ginklai nebuvo prastesni, nes ir jų rankos buvo išsiilgę kovos.

Tačiau nespėjo miestelėnai apsiginkluoti ir subėgti į pili; priešas užklupo juos taip netikėtai, kad Bareikių pilyje suskubo užsidaryti tik keliasdešimt vyrų.

Ir stovėjo bareikiečiai prie namų nuleistom galvom, ir gėdijosi pažvelgti vieni į kitus, ir delbė jie žvilgsnius į žemę.

- Kvailiai buvome, - kuštėjo vieni. - Reikėjo laikyti sargybą visą laik.

- Šaukštai po pietų, - taip pat kuždesiu atsakydavo kiti, ir visi mintyse plūste plūdo atėjūnus, o jau labiausiai - save.

O švedai, matyt, buvo pavargę ir ištroškę. Girdė jie žirgus Luoboje, gėrė patys Pragulbos vandenį ir nuolat šūkavo, kad pilies gynėjai geruoju atvertų vartus.

Bet Bareikių pilis tylėjo.

Tuomet švedai sukrovė Alkakalnio apėdėje milžinišką laužą, atėmė iš motinų verkiančius vaikus ir, iškėlę juos viršum ugnies, darsyk pareikalavo atiduoti pili.

Šviesa, Nr. 4, 1972 m.

Sugniaužė kumščius bareikiečiai, apsi-
niaukė jų veidai, sukliko moterys, ir ūmai
visi išvydo, kaip prasivėrė Bareikių pilies
vartai ir pro juos išėjo saujelė vyrų, ku-
rių priekyje žengė du broliai Ilakiai ir
pagarsėjęs stipruolis Arkšva, nešantis
rankoje sklidiną taurę žaliojo vyno.

Baisiai pasipiktino bareikiečiai šitokiu
brolių Ilakių ir Arkšvos įgesiu.

- Verčiau visiems žūti, nei sutikti prie-
šą su vynu! - ėmė šnabždėti jie, ir ketino
jau pulti ir pasmaugti abu Ilakius bei Arkš-
vą, bet juos sulaikė stipruolio žodžiai.

- Broliai ir sesės, - kимиu balsu pra-
bilo Arkšva, - lai žaliasis vynas liejasi
upėm ir lai blogi skandina tos upės!

Ir suvokė bareikiečiai, jog vynas tėra
tik prievilas, ir atgniaužė jie savo kumš-
čius, ir ėmė laukti, kas toliau bus.

- Būk pasveikintas, vade žuvėdų! -
išteikdamas taurę, pasakė Arkšva, - Mies-
tas - tavo, pilis irgi - tavo, tad nerūstauk,
vade žuvėdų, nerikdyk nekaltųjų vaikelių.

Patiko šitokia vyriška kalba švedų vadui,
bet dar labiau patiko žaliasis vynas. Ir
gražino jis klykiančioms motinoms vaikus,
ir liepė apleisti miestą visiems Bareikių
gyventojams. Neleido tik bareikičiams
pasiimti per daugelį metų sukauptų turta,
neleido tik bareikičiams išsinešti nei
vienos muškietos, anei vieno kardo.

Ir išėjo miestelėnai iš miesto, kaip
stovi, plikom rankom. Ir išstatė švedai
aplink miestą sargybą, o jau patys sugu-
žėjo į Alkakalni, įsitaisė Bareikių pilyje
ir ėmė pilstyti žaliąjį vyną, ėmė švęsti
lengvą pergalę, ėmė dainomis drebinti
dangų.

* * *

Liūdni ėjo Bareikių gyventojai iš savojo
miesto. Gailavo jie gimtųjų namų, gailavo
ir paliktų turtų, bet labiausiai gailavo savo
garbės, ir kiekvienas nešėsi širdyje baisų
rūstį, kiekvienas brandino baisų kerštą.

Bet neilgai liūdėjo bareikiečiai, netoli
jie nukeliavo nuo Alkakalnio. Nenuėjo jie
dar nė kelių varstų, kai Arkšva atsisėdo

ant žemės ir iš karto šitaip prabilo:

- Kaip sau norit, o aš niekur neisiu.
Ne vanduo, dievaži, žalias vynas, ir žuvė-
dai netruks pasigerti.

Ir suspindo džiaugsmu visų akys, ir su-
kunkuliavo gyslose ugingas kraujas, ir
sumanė sugalvojo jie baisų kerštą, toki
baisų, kad ir patys išsyk išsigando.

- Kito kelio nėra, - galop tarė Arkšva.

- Kito kelio nėra, - atitarė broliai Il-
kiai.

- Nėra, - sutiko su viskuo bareikiečiai.

Nežinojo švedai, koki^{*} kerštą sumanė
bareikiečiai, nežinojo jie ir Bareikių ža-
liojo vyno savybių. Ąsotį paskum ąsotį
jie pylė žaliąjį vyną, ir daugybė statinių
ridinėjosi pilies kieme, o ir Alkakalnio
papėdėje, tačiau vynas tik dar labiau kėlė
troškulį, ir švedų kareiviai tik dar uoliau
kilojo ąsočius, tik daugiau statinių ritino
kalno papėdėn.

Bet ne suvis tuščios buvo nuo Alkakal-
nio riedančios statinės. Kad ir be volių,
jos talpino dar ne vieną žaliojo vyno
klukšni, dar ne vieną ąsotį iš jų privarvi-
no miesto sargyba.

Ir nepastebėjo sargybiniai, kaip dieną
pakeitė vakaras, o vakarą - naktis, o jei
ir pastebėjo, tai ne šitas jiems rūpėjo, ne
ten kreipė savo akis, kur reikėjo jas
kreipti. Gaudė jie pakalnėn riedančias
statines, mėgavosi žaliojo vyno likučiais,
o jau kas dėjosi už jų nugarų, nieko ne-
girdėjo, o jau kas artėjo link Alkakalnio,
nieko nematė. Ir nespėjo švedų sargybi-
niai atsokti nuo sausinamos statinės, ne-
spėjo pakelti nuo žemės savo muškietų,
nespėjo ir deramai sušukti, kai užgriuvo
juos tuntas bareikiečių, kai surakino jų
gerkles galiūniškos rankos ir kai sunkūs
vėzdai sutrupino galvas. Gal tik retas
garsiau sugargėjo, gal tik retas subūgni-
jo kojom į tuščias statines, bet neišgirdo
tat Bareikių pilyje esantys švedai, nes
ausis jiems užtrenkė dainos, nes almėjo
Alkakalny vynas.

Gėrė užė švedų kariauna, gėrė užė vada ir eiliniai, ir ne vienas jau pūtė į ūsą, užliūliuotas žaliojo vyno, kai pakvipo Alkakalny dūmais, kai žirgus savo žven-giant išgirdo, kai išvydo raudoną pa-švaistę.

Nusigando švedų kariauna. Kas ant kojų įstengė stovėti, visi šoko beregint į kiemą ir sustingo, žadą praradę, nes liepsna laižė sienas ir čiukurą, ir pilis ugnimi spiaudė dangų.

Tačiau ne tatai išgąsdino ateivius, ne tatai suvirpino jiems kojas. Skraubį kėlė degas visas miestas, iš kurio išėjimo ne-buvo.

- Tik per ugnį, žuvėdai prakeikti! - ataidėjo lig jų Arkšvos balsas.

- Tik per ugnį ir mūsų lavonus! - šim-tais balsų užgriaudėjo visi pašaliai.

Ir pagavo švedus klaikas pašėlęs, ir bėgte bėgo jie nuo Alkakalnio. Ir blaškėsi priešai po degančius Bareikius, veržte veržėsi per ugnį, bet nė vienas neištrūko iš ugnies rato, nė vienas neišnešė sveikos galvos.

Mušė miestelėnai juos sunkiais vėzdais, stūmė atgal ilgais mietais, bet ir švedai puolė it žvėrys, bet ir jie daugel vyrų nu-kovė.

Daugis bareikiečių paskendo ugnyje, dingo liepsnose ir stipruolis Arkšva, ir po nuožmios kovos broliai Ilakiai veltui šaukė jo vardą.

Atkartoję jų šauksmą tik atliepas, oug-nis ryte rijo miestą.

* * *

Nemaža vandens nunešė nuo to laiko Pragulba į Luobą, o Luoba į Bartuvą, nemažas miestelis išaugo tenai, kur apsi-stojo Ilakių vedina Bareikiečių gniūžtelė, nemažas ir kaimas įsikūrė po daugelio metų netoli Alkakalnio, bet jau visiems laikams dingo gražusis Bareikių miestas, bet jau niekas neatmena žuvusių keršytojų vardų.

Žinomas tik vienas vardas - Arkšva, ir kaimas tuo vardu vadinamas ne veltui.

Zemės verksmas

Dingo pradingo saulėtos dienos, išskrido paukščiai toli toli, -

ant pliko lauko verkia ražienos, vasaros verkia miškai žali.

Kam tas žalumas, jei negirdėti padangių choro balsų aidžių,

kur Žemei gauti didžiulį skėtį, kad apsigintų ji nuo liūčių?

Kaip nebeverkti, jei nesmuikuoja valsų ir tango linksmi žiogai, jei pakastuvių giesmę vanduo jai ir piktas vėjas gieda ilgai?

AUG. TAMALIŪNAS

ELVIRA KUBILIŪTĖ

Ar atsimeni?

Ar prisimeni vaikystę basą —
Eina ji su elgetos lazda.

Duonos griaužtę artojęliui neša
Apsirengusi marška mergaitė,
Ir liūdna, liūdna jinai —
Bekraitė Lietuva.

O artojas vertė ragą
Į kolūkio pirmus arimus,
Ir ne kartą grūdino noragą —

Kad jis būtų kietas ir aštrus.
Sėjo grūdą — augo javas
Į sėjėją — ukštas ir tiesus,
Lietuva nudžiugo —
Duonos bus!

Šiandien Lietuva tokia graži, —
Lyg netilptų širdyje jaunystė!
Kur dingai, išvargęs kumety? —
Tavęs neatpažįstam.

... Ir spinksulę blankią, žibalinę
Jau sudaužė Nemuno banga.
Juokiasi pakrantėj jo mergaitė —
Juostoje mamos, dainoj tik įausta
Buvusi bekraitė — Lietuva.

JULIUS BŪTĖNAS

BIBLIOTEKININKAS IR MUZIEJININKAS

Nūnai jau išleista ir paplitusi "Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija". Daug kas ja naudojasi, ieškodami įvairių liuanistinių žinių. Ją leidžiant, man teko keletą metų darbuotis redakcijoje. Per tuos metus pas mus lankėsi daug žmonių - autorių-bendradarbių, svečių iš kitų respublikų. Lankėsi ir iš JAV atvykę kai kurie pažangieji lietuviai.

Teko susidurti su įvairių kartų inteligentais, mokslininkais. Bet labiausiai prisimenu Vincą Ruzgą (1890-1972). Kada tik iš Kauno atvykdavo į Vilnių, vis užsukdavo redakcijon. Nebuvo jis nei vyriausiosios redakcijos, nei redakcinės kolegijos narys, bet enciklopedija labai domėjosi ir rūpinosi. Užsakęs jam straipsnį, žinojai, kad gausi laiku ir kvalifikuotą

Iš gyvųjų tarpo V. Ruzgas pasitraukė, sulaukęs 82 metų. Iki pat mirties vadovavo Respublikiniam pedagoginiam muziejui Kaune.

V. Ruzgas pagal kilmę aukštaitis - paėjo iš Plepešiškių kaimo, Utenos rajono. Baigęs Užpalių pradinę mokyklą, neturėjo galimybės toliau mokytis. Pagaliau 1908 m. ryžosi ieškoti laimės Peterburge. Gavęs tarnybą pas advokatą, atliekamu laiku mokėsi. 1916 m. įgijo pradinės mokyklos mokytojo teises, mokytojavo Petrogrado lietuvių pradinėje mokykloje. Vėliau stu-

V. Ruzgas

dijavo Pedagoginiame suaugusių švietimo institute. Kartu dalyvavo visuomeniniame kultūriniame darbe: Mažturčių savitarpinės pagalbos draugijoje, jaunimo visuomenininkų ratelyje, kur susipažino su poetu J. Janoniu, K. Rimša, I. Opanskiu, E. Tautkaite ir kitais marksistais. Buvo Vasario ir Spalio revoliucijų liudininkas.

Grižęs į gimtąjį kraštą ir apsigyvenęs Kaune, V. Ruzgas tuojau įsijungė į pažangiųjų mokytojų veiklą, aktyviai dalyvavo

Lietuvos mokytojų profesinėje sąjungoje prisidėjo prie knygų leidimo ir prekybos kooperatinės bendrovės "Spaudos fondas" organizavimo, eilę metų buvo valdyboje. 1925-1941 m. dar vadovavo V. Kudirkos bibliotekai ir skaityklai, kurią hitleriniai okupantai sunaikino. Toji biblioteka su skaitykla buvo itin populiarai kauniečių tarpe, gausiai lankoma.

Įsigalėjus fašistinei diktatūrai, tautininkai stengėsi apglėbti visas ekonomines organizacijas, jų tarpe paimti į savo rankas "Spaudos fondą". Netrukus kairesnysis sparnas atskilo ir įkūrė naują mokytojų profesinę draugiją "Naujoji mokykla", ėmė leisti žurnalą "Mokykla ir visuomenė"; V. Ruzgas buvo jų tarpe.

Drauge su kitais V. Ruzgas įsteigė Mokytojų knygyną, kuris išleido nemaža vertingų užsienio ir savų autorių veikalų. Be to, šis knygynas suteikė darbo išėjusiems iš kalėjimo komunistams. Jo vedėjais dirbo V. Prėskienis, P. Rotomskis. Prie knygyno buvusiam kambarėlyje-kontoroje dažnai susitikdavo komunistai ir kiti pažangūs žmonės. Kai pagaliau mokytojų profesinės sąjungos skilimas buvo likviduotas ir buvo susitarta, 1936-1940 m. V. Ruzgas ėjo Lietuvos mokytojų profesinės draugijos pirmininko pareigas.

Lietuvoje susikūrus tarybinei santvarkai, V. Ruzgas 1940-1941 ir 1944-1946 m. buvo Kauno miesto švietimo skyriaus vedėjas. Tuo būdu jam du kartus teko perorganizuoti mokyklas tarybiniais pagrindais.

Tapęs muziejininku, bibliotekininku, buržuaziniais laikais V. Ruzgas tiesiogiai pedagoginio darbo nedirbo - nemokytojavo, bet išliko pedagogas netiesiogiai: jis parašė mokykloms net 26 vadovėlius. Kartu su kitais pedagogais paruošė skaitinių knygų.

Ypač pažymėtina V. Ruzgo knyga "Bibliotekoms vadovėlis". Joje pateikta žinių, kaip tvarkyti bibliotekas, kaip katalo-

guoti knygas. Panaudojęs savo paties patyrimą ir remdamasis kitų autorių darbais, šioje knygoje jis supažindina su bibliografija, bibliografijos istorija. Čia jam talkininkavo ir prof. V. Biržiška.

V. Ruzgas aktyviai bendradarbiavo pedagoginėje ir kitokioje spaudoje. Pasirašinėjo pavarde ir dažnesniais slapyvardžiais - V. Alaušas, V. Rykštė. Savo straipsniuose jis nagrinėjo daugiausia auklėjimo, gamtos dėstymo metodikos, kraštotyros klausimus. Taip pat demaskavo klerikalizmą, keldamas civilinės metrikacijos klausimą, dalyvavo laisvamanių veikloje.

Grižtant prie pedagoginio muziejaus, reikia pasakyti, kad į jį V. Ruzgas įdėjo daugiausia triūso, širdies.

Iki antrojo pasaulinio karo muziejus buvo sukaupęs daug įvairių mokymo vaizdinių priemonių bei mokytojų ir mokinių darbų pavyzdžių. Hitlerinės okupacijos metais muziejus buvo uždarytas, žuvo daug vertingos medžiagos. Po karo prireikė daug ką iš naujo rinkti ir komplektuoti. Dabar muziejus turi biblioteką ir mokslinį archyvą. Ekspozicija susideda iš dviejų pagrindinių skyrių. Viename jų - švietimo istorija, apimanti feodalizmo, kapitalizmo gadynes ir tarybinį laikotarpį. Antrame skyriuje yra vaizdinių priemonių rinkiniai, demonstruojantys biologijos, mineralogijos, geografijos, fizikos, chemijos, piešimo, darbininko mokymo pavyzdžius.

ANTANAS PETRIKA

Antroji dalis

18-KOS KATORGINIŲ KALINIŲ PABĖGIMAS

BADAVIMO STREIKAS

“Pagaliau pasibaigė ir mūsų ‘privilegiuoto gyvenimo’ dienos. Nuslopinus liaudies sukilimą ir sukišus į kalėjimus geriausius revoliucionierius, caro valdžia ėmėsi represijų ir kalėjimuose. Mūsų kalėjimui duotos irgi naujos instrukcijos. Tačiau mūsų humaniškas viršininkas atsisakė jas pildyti ir rezignavo. Atsiųstas naujas viršininkas su nauja tvarka ir griežta disciplina. Mus atsisveikino senasis ir prisistatė naujasis viršininkas. Jis be ceremonijų pareiškė, jog kamerų durys bus užrakintos dieną ir naktį, jog pasivaikščiavimo bus leista tik pusė valandos per dieną ir neleis kartu visus, o tik po vieną kamerą. Sargai padarė pagrindinę kratą ir atėmė iš mūsų visas turimas knygas, laikraščius bei rašomąją medžiagą. Ateityje žadėjo duoti tik tokias knygas, kurias jis aprobus, o skaityti laikraščių visai neleisias.

Mes, 254 kaliniai, tokia represija labai pasipiktinome, kameroje laikėme mitingus, išstatėme savo reikalavimus ir pasiuntėme tris draugus, kurie, mūsų vardu, tuos reikalavimus viršininkui įteikė. Viršininkas ne tik kad mūsų reikalavimus atmetė, bet ir mūsų delegaciją trim parom įmetė į požeminių urvų, vadinamą karceriu. Be to, jis pareiškė, jog kaliniai, už jo įsakų nepildymą, bus baudžiami ne tik karceriu, bet ir rykštėmis.

Mums nieko daugiau nebeliko, kaip tik kentėti šį pažeminimą arba skelbti bado streiką. Nusprendėme streikuoti. Kriminalistai prie streiko neprisidėjo, tik pasivaikščiavimo privilegijos atsisakė”.

Kalinius rėmė įtakingi žmonės laisvėje, nes tarp politikalių buvo ir “aukštosios visuomenės” sūnų ir dukrų. Jų tėvai bei giminės siuntė telegramas Valstybės Dūmai, Vitebsko gubernatoriui ir kitiems valdininkams. Ir tai, matoma, valdžią paveikė. Penktąją badavimo dieną atėjo Vitebsko gubernijos prokuroras išklaustyti kalinių reikalavimų. Po pietų tuopačiu reikalu apėjo kameras Vitebsko gubernatorius. Kaliniai savo reikalavimus ir jam išdėstė. Gubernatorius atsakė, jog tokio įstatymo, kuris leistų kalinių reikalavimus patenkinti, gubernijos kodekse nesą. Tačiau kaliniai tvirtai laikėsi savo programos.

Šeštąją badavimo dieną daugelis kalinių pradėjo sirgti ir buvo perkelti į ligoninę. Ir ten jie priėmė tik vaistus, o maisto atsisakė. Septintąją badavimo dieną kalėjimo administracija sušaukė kamerų atstovus į raštinę ir viršininkas išdėstė, ką valdžia sutinka duoti, o ko ne. Sutiko leisti skaityti knygas bei laikraščius, leido pasivaikščioti dvi valandas prieš pietus ir tiek pat laiko po pietų – visiems kartu.

Šiuos pasiūlymus kaliniai sutikopriimti ir vakare badavimą atšaukė, nes visi buvo labai nusilpę. Nors jie laimėjo ne viską, bet šį tą ir laimėjo. Tačiau buvo aišku, jog šios 'privilegijos' buvo tik laikinis gestas, pastanga kalinius nuraminti. Neilgai laukę, kaliniai tai patyrė. Politinius tuoj pradėjo skirstyti, kad tuomi susilpninus jų frontą. Vienus išsiuntė į Lomžos kalėjimą. Kitus į Sibirą, o turtingųjų sūnelius - "ištrėmė" trims metams į užsienius. Gi mus, 11 veikliausiųjų kalinių, apkalė rankas ir kojas grandinėmis ir išsiuntė į Striunių katorginį kalėjimą. Badu iškovotąsias kalinių privilegijas panaikino.

ATGAL Į STRIUNIUS

"Iš Vitebsko mus nuvežė į Polocką. Ten pernakvojome ir sekančią dieną pėsčius išvarė į Striunius. Polocko kalėjimo politkaliniai mus priėmė kaip svečius, davė po šmotelį silkės ir 'machorkos' (stambaus, prasto tabako). Rytą administracija davė po puodelį šilto vandens, 'arbatos' (be cukraus). Išėjome anksti. Oras buvo biaurus, sniego vėtra ir smarkiai šalo. Mums teko bristi per sniego pusnynus, apsilvilkus tik trumpais švarkeiliais (paltus vežė vežime) ir vilkti 9-nių svarų grandines ant kojų. Kelionė buvo neapsakomai sunki!

Pagaliau pasiekėme Striunius. Po ilgo laukimo, kalėjimo viršininkas mus pasveikino nieko gero nežadančiu epitetu: 'Čia jums ne Vitebskas. Jeigu maištausite, iššaudysime kaip muses. Kuris liksite nenušautas, karceryje sudžiovinsiu. Turite žinoti, jog ši vieta yra jūsų kapai, iš kur jus išneš tik šešių lentų dėžėje'. Po šio 'pamokslo' sargai mus sukišo, kartu su kriminalistais, į kameras. Kitą dieną, pasivaikščiojimo metu, susitikome su kitais politiniais".

Iš Vitebsko kaliniai buvo atsivežę mokslinio turinio knygų, mokyklinių vadovėlių

ir kitokios literatūros. Jie įgaliojo S. Janulį tas knygas iš valdybos atsiimti. Viršininkas knygas gražino ir dar pažadėjo duoti politiniams atskirą kamerą, jei šie gerai elgsis. Atrodė, jog viršininko "lojimas" buvo skaudesnis, negu "kandimas". . .

Pagaliau juos perkėlė į nedidelę atskirą kamerą antrajame aukšte. Atrodė, jog iš čia, pro langą, galima pabėgti, tik reikia surasti toki sargą, kuris jiems padėtų, t. y. tokį, kuris stovi kieme jų lango apačioje. Vienas tokis sargas, politiniams prijaučiantis, su ta propozicija sutiko, tik reikalavo už tą paslaugą 400 rublių. Socialdemokratų komitetas su tuo planu sutiko. Pažadėjo parūpinti ginklų, pjūklų, kaltų, grąžtų, drabužių, maisto ir velti per Dauguvą persikelti. Tik pinigų neturėjo. Tuo reikalu J. Liaudanskas parašė savo giminėms į Ameriką ir prašė išsiųsti 500 rublių telegrama. Pinigai gauti ir planai patikslinti.

"Dabar žodis apie patį Striunių kalėjimą. Šešių aukštų mūrinis pastatas stovi labai gražioje vietoje, ant dešiniojo Dauguvos kranto. Ten kadaise buvo dominikonų vienuolynas. Prie pat Dauguvos matosi griuvėsiai kito mūrinio namo, kuriame gyveno karmelitų ordino vienuolės, kad vienuoliai nenuobodžiautų. Abu namai buvo sujungti slaptu požeminiu tuneliu, kuriuo 'dvasiški tėveliai' lankė 'dvasiškas seseles'. O jeigu kuriai 'seselei' pasitaikydavo 'nelaimė', tai 'griešno darbo vaisių' buvo galima pasiųsti Dauguvos srove pro Rygą į Baltiją. . . Dabar anga (iš kalėjimo) į tą tunelį užmūryta, o pats tunelis užpiltas, kad kaliniai juo nepasinaudotų. Tą vienuolyną caro valdžia 1864 m. likdvidavo neva už 1861 metų sukilimo rėmimą. Mažesniąjį pastatą sugriovė, o didįjį pavertė kalėjimu.

Besiruošiant į žygį (bėgimą), iškilo nauja problema. Iš Vitebsko kalėjimo atvarė nemažą būrį politkalinių. Viršininkas

jiems pasakė, jog jis gali juos visus sutalpinti vienoje didelėje kameroje. Žinoma, politiniai norėjo būti visi draugėje, taip daug smagiau vargą vargti ir kančias kentėti. Tačiau tas apsunkino visą pabėgimo reikalą: naujoji kamera buvo viršutiniame aukšte. O dabartiniame kambaryje paslėpta daug ruošiamopabėgimo įrankių. Pernešti juos į naują vietą buvo neįmanoma, verkiant reikėjo viską palikti. . . Vistiek nutarta viršininko pasiūlymu pasinaudoti ir ieškoti naujos išėties. Naujoje kameroje buvo 27 žmonės, bet langais pasinaudoti buvo negalima; jie buvo apšviesti ir iš raštinės gerai matomi bei saugomi. Reikėjo naujo plano, viską naujai apgalvoti.

PABĖGIMAS

Negalėdami pasinaudoti langu, kaliniai nutarė išlysti pro lubas: kai nėra žuvies, tai ir vėžys žuvis! Kad tai padaryti, reikėjo lubose išpjauti skylę, o tai nelengva užduotis. Nuo stogo reikėjo apie 112 pėdų nusileisti virve į kiemą. Iškirsti lubose skylę buvo sunkiausia: reikėjo nuimti storą tinko-gipso sluoksnį, virš kurio buvo 6 colių storio medinių rąstų lubos, kurias reikėjo grąžtais gręžti, kaltais kalti, pjūklais bei peiliais pjauti. Virš medienos buvo dar antros plytų lubos, dengtos skarda. Visa tai reikėjo į trumpą laiką nugalėti!

Įrankius kaliniams slapta, po truputį, sunešė šiam darbui pasiaukojusi graži 19-kos metų mergina Nadia, norėjusi išlaisvinti savo mylimąjį, Josifą Šabašovą, buvusį toje grupėje. Tuos įrankius paslėpti kameroje, kurią kasdien sargai krečia, reikėjo didelio išradingumo. Pas juos buvo gerų šaltkalvių-sliesorių ir kitokių mechanikų. Iš storų geležinių narų (lovų) kojų (keturkampių) jie išpjovė šonus ir iš jų geležinių "balanų" - padarė po narais dėžes, kurias su ginklais bei įrankiais paslėpė. Sargams nei į galvą neatėjo mintis ten ieškoti!

1908 m. rugsėjo 11 d. viskas jau buvo paruošta. Bėgimo data buvo laikoma slapta. Ją žinojo tik mūsų grupės kapitonas S. Janulis ir dar pora draugų; konspiracija buvo labai griežta. Apie 9 val. vakare darbas pradėtas: Vieni gręžė bei kalė skylę tinke, kiti medienoje ir plytose. Dar kiti suko iš sudraskytų paklodžių dvi virves, kiti pjovė nuo rankų bei kojų grandines. Visą darbą reikėjo atlikti iki 12 val. nakties ir taip ramiai, kad naktiniai sargai neišgirstų. Išlipus ant stogo, per 15 minučių reikėjo nusileisti į kiemą, nes viršila tikrino sargybą kas 20 minučių. O bėgo 18 žmonių, ne vienas. Vilties pabėgti visiems - buvo nedaug.

"Tačiau iki 11:45 val. darbas buvo atliktas. Lempą, esančią kameroje, kad pro durų 'vilkiuką' sargas nepastebėtų, apstatėme knygomis, kamerą aptamsinome. Šienikus suguldėme taip, kad atrodytų, jog ten guli žmonės, atsargiai išlindome pro padarytą skylę ir ten laukėme. Gavę iš sargo apačioje sutartą ženklą, 4 draugai tuoj nusileido saugoti sienų. Pabėgo kiemą ir kiti kaliniai, permetė per 9-nių pėdų aukščio sieną virvines kopėčias ir prie jų sustojo 3 draugai: stipriausias paėmė ant pačių aukštą, laibą kalinį, ant kurio atsistojo trečiasis, mažiausias. Šis permestomis kopėčiomis nusileido į antrąją sienos pusę ir įsispyręs laikė kopėčių galą, kol kiti jomis perlipo.

Ši operacija sukėlė triukšmo, nes sienos-tvoros viršus buv dengtas skarda. Išgirdę triukšmą, kazarmėse esą kareiviai ėmė į tą pusę šaudyti. Viduje pradėjo šaudyti sargai. Nežinodami, kas įvyky - šaudė į orą. Kai surado, kad telefono laidai nupjauti ir policijos prisišaukti negalima, jie manė, jog visas kalėjimas apsuptas '500 revoliucionierių' ir už sienų bėgti bijojo. Taip rašė kitą dieną laikraščiai. Pradėjo šaudyti ir bokštuose stovintys sargai, nes sienos jau buvo apšviestos.

Mes bėgome link Dauguvos, kur mūs laukė paslėpta valtis. Mat, buvome susitarę, kad 8 kaliniai, kilę iš Vitebsko apylinkės, slėpsis šioje Dauguvos pusėje, o kiti 10 persikels per upę ir stengsis pasiekti Lietuvą.

Mes, 7 draugai, - sako autorius - pradėjus sargybai šaudyti, atbėgome prie upės kranto ir krūmuose radome mums paruoštą valtį. Joje buvo kompasas, 4 brauningai, 5 revolveriai, amunicijos, civilinių drabužių, truputis valgio ir 2 buteliai degtinės, nors ji mums buvo nereikalinga. Ten laukėme 15 minučių dar 3 draugų, bet nesulaukėme, nes jie, per klaidą, nubėgo kita kryptimi. Daugiau draugų nesulaukė, įstūmėme laivą į upę, susėdome ir pradėjome plaukti. . . Perplaukę Dauguvą, valtį įstūmėme į vandenį ir ta nuplaukė į Rygą. Šioje operacijoje iš lauko pusės mums padėjo du vaikinai ir dvi merginos.

Reikia paminėti vieną 'škurniką', kuris ruošėsi su mumis bėgti, bet paskutinę minutę pabūgo ir liko kalėjime su kitais 8. Tai buvo turtingas buržua, Režicos vaitinės savininkas Berlinas, kuris, dėl pelno, revoliucionieriams pardavinėjo sprogstamąją medžiagą bomboms daryti. Vėliau buvo policijos susektas ir gavo 10 metų katorgos už 'bombų darymą'. Šis niekšas, gelbėdamas savo kailį, įskundė mums padėjusį pabėgti sargą, kuris buvo nuteistas 3 metais katorgos". (Klaidinga informacija - sargas nuteistas 6 metais katorgos ir amžinu ištrėmimu į Sibirą - A. P.).

SUNKI KELIONĖ

"Persikėlę per Dauguvą, nuėjome į netoliese dunksantį mišką, kuriuo paėję kelis verstus į 'vakarus', išaušus, saulei kaitinant, tankiame eglyne pasislėpėme. Pavalgę pusryčių, pastatę sargybą, sugulėme pailsėti".

Šie kaliniai padarė didelę klaidą, pasiskubinę keltis per Dauguvą. Kai likusieji

draugai ten atbėgo, jų jau nebuvo. Tarp likusiųjų buvo ir jų grupės kapitonas Simanas Janulis-Ūsonis. Tuo metu laimingieji kaliniai, matoma, apie likimą kitų 11 kalinių nieko nežinojo. Kai kuriuos jų (septynis) sugavo ir jiems buvo pridėta dar po 6 metus katorgos.

Laimingieji, pramigę, ėjo miško pakraščiu vis į 'vakarus'. Pasirodė, jog jų vadas suprato kompasą atvirkščiai: vietoj ėję į vakarus, kaip kad norėjo, jie traukė į rytus. Buvo nuėję visai netoli Polocko ir vos neužlipo ant žandarų pasalos. Laimei, viena mergina juos išgelbėjo. Teko grįžti atgal. Jie ėjo naktimis, o dienomis kur nors miške ilsėjosi. Didžiausia bėda buvo su maistu. Naktys jau buvo gana šaltos. Dieną pasirodyti jie bijojo, nors pinigų turėjo 35 rublius, bet negalėjo nieko nusipirkti. Teko maitintuku papuolė. Miške rasdavo grybų, spanguolių, laukinių obuolių, retkarčiais pasikasdavo žalių bulvių. Tas gamtos gėrybes jie kepė ir valgė. Laimė, kad turėjo degtukų. Kartais kaime nusipirkdavo duonos ir lašinių. Mieste pasirodyti buvo nesaugu. Pagaliau išsibaigė ir pinigai. O alkis kankino.

Kelionė buvo labai sunki: nei maisto, nei pastogės, nei poilsio! 10-ąją kelionės dieną jie pasiekė upę Dysną ir, ją perėję, pasijuto esą Lietuvos žemėje, ties Slabadais, šiaurinėje Lietuvos dalyje. Iš ten pasiekė Perejaslavlį, kuriame vienas keliauninkas susirado pažįstamų Bundo (dešiniuosios žydų socialdemokratų grupės) būryje ir pasiliko.

"Du jo atsiųsti draugai mus gerai 'aprovė'. Palikę mus kapinėse ir paėmę 4 rublius nuėjo atnešti maisto. Grįžo tik po kelių valandų, vidurnaktį, girti ir vietoj maisto - atsinešė pusbonkį degtinės ir liepė mums iš ten tuoj pasišalinti, nes miestelio 'uriadninkas' apie mus žinąs. Draugai norėjo šiuos žulikus vietoje nušauti, tik pagailėjo kulky"! "

Išėję iš kapinių jie traukė tolyn jau maždaug žinomomis vietomis. Rytą pamiškėje pasikasė bulvių, rado rudeninių grybų ir išsikepę pasidarė visai pakenčiamus pusryčius. Kitą dieną, einant link Kupiškio, du bėgliai nuo jų atsiskyrė (vienas nei neatsisveikinęs, slapta) ir nuėjo į Ilukštą, nes ten turėjo draugų. "Taigi iš 7 likome tik 4. Panemunėlyje pailsėję, vakare jau buvome Kuosenų sodžiuje. Po 24 kelionės parų - pasiekėme savogimtąją apylinkę. Cioridžių sod. susiradau savo draugą Br. Jonušį, pas kurį pavalgėme ir pernakuojome. Tai buvo pirmas toks poilsis nuo kelionės pradžios. Čia susitikau ir savo seserį Uršulę, kurios buvau nematęs 3 metus.

Lietuvoje išbuvau 43 dienas, kol kojos po kelionės sugijo. Tėviškę lankiau retai ir tik naktimis, nes dieną pasirodyti buvo nesaugu. Susitikau su daugeliu draugų ir gavęs iš sesers (iš Amerikos) pinigų, nuvykau į Tilžę, o iš ten į Ameriką, pas seserį.

Čia atvykęs laimės neradau, bet patekau į skurdą. 8 mėnesius negavau darbo. Gyvenau mažame miestelyje, kur jokio politinio ar kultūrinio veikimo nebuvo. Mačiau tik girtuokliavimą ir kortavimą. Bet su laiku apsipratau ir prisitaikiau prie aplinkybių. Gavau darbą, įstojau į kovojančių darbininkų organizacijas, kuriose dirbdamas persitikrinau, kad tik sykiu su kitais darbininkais bus galima pasiliuosuoti iš kapitalistinio kalėjimo".

Taip Gamtos Sūnus baigė pasakoti apie savo išgyventą odisėją! Kai kurių aprašinėjimų teko atsisakyti, kai kuriuos, sutrumpinus, savais žodžiais pateikti, o kai kur ir savo žodį pridėti.

□

ANTANAS VENCLOVA

Mintis

*Aukštoj kaktoj — didi mintis,
Visatą žvilgsnis jo apglėbia.
Jo žodis slepia plieno jėgą
Ir įtemptos strėlės aštrumą,
Nes jis — nekintama tiesa.*

*Jis paprastas kaip darbininkas,
Geriausias draugas ir bičiulis,
Drąsus pasaulio architektas,
Istorijoj naujas trasas
Išvedęs visuose žemynuos,
Orbitų kelią sužymėjęs
Ir rasėms, ir visoms tautoms.*

*Dažnai aš, darbuose pavargęs,
Sustojęs lempos skrituly,
Sutikrinu savas mintis
Su jo mintim ir jo idėjom,
Kad mano žvilgsnis būt skvarbesnis,
Kad mano kelias būt aiškesnis,
Kad mano mintys būt stambesnės,
Kad jos padėtų man suprasti
Kovų ir perversmų pasaulį,
Patikrint širdį, protą, valią,
Ir ką mąstau, ir ką darau. . .
Žiūriu aš į jo aukštą kaktą
Ir nemirtingą, didžią mintį
Joje regiu. . .*

Apuokas - Paukščių Karalius

JONAS AVYŽIUS

Senais, labai senais laikais, iš kurių paeina šis pasakojimas, mūsų kraštas buvo ištisai apaugęs miškais, ir tarp jų retai galėjai užtikti žmogaus buveinę. Tada pempė, visiems gerai pažįstamas kuoduotas laukų paukštis, dar tebegyveno girioj ir lizdus krovė medžiuose, o paukščių karaliaus soste sėdėjo apuokas, nurungęs erelį per visuotinius rinkimus.

- Gerai padarėme, išsirinkdami karalių iš kitos giminės, - kalbėjo paukščiai. - Erelis buvo perdaug išpuikęs, rūpinosi tik savo rūmų reikalais. Tegu pasimoko, kaip nereikia apleisti karalystės. Tiesa, dar nežinome, koks bus valdovas iš apuoko. Gal būt, sprukdami nuo vanago užskridome ant sakalo, kaip vabzdžiaėdžiai paukšteliai pasakytų. Tačiau viena aišku: blogiau nebus. Ką ten kalbėti! Jau vien iš apuoko išvaizdos matyti, kad jam tik valdovu būti: galva didelė, ausys plačios, išsikišusios, o akys kaip girinio balandžio kiaušiniai. Toks karalius girdės ir matys viską, kas dedasi paukščių karalystėje, jam pakaks proto išmintingai tvarkyti visus mūsų reikalus.

- Matai, kaip gražiai apie mane kalba, - džiaugėsi apuokas, klausydamasis tokių šnekų. - Gražiai ir teisingai. Taip teisingai, kad širdis, tartum medumi apipilta, sąla iš malonumo. Ir vargšas erelis dar galvoja susigrąžinti sostą! Ar ne nelaimingas senas kvailys? Iki sekančių rinkimų aš tiek nuveiksiu paukščių labui, kad jis, kol gyva erelių giminė, nematys valdovo karūnos.

Taip nusprendęs, apuokas pakilo nuo šakos ir nuskrido į girią, norėdamas arčiau susipažinti su savo karalystės gyventojais ir sužinoti, ką pirmiausia reikėtų nuveikti jų labui.

Neilgai skridęs, mato, alksnynas sumišo su beržais. O tame alksnyne pilna žvirblio didumo paukštelių, kurių gražaus apdaro pats paukščių karalius galėtų pavydėti: gelsvai žalsvos plunksnos, juodi skersiniai dryžiai per nugarą, išilginiai per papilvę, juoda barzdelė ir tokios pat spalvos kepuraitė ant galvos. Straksi tie paukšteliai nuo šakos ant šakos, kapoja alksnio žirginėlius ir taip smagiai čiaučka, kad visas miškas skamba.

Nutūpė apuokas į beržo viršūnę ir sako:

- Berods alksninukai būsite?

- Tie patys, tie patys! - subruzdavo juodkepuriai dryžuotieji.

- Ką čia veikiate?

- Ogi pats matai, karaliau. Vieną sulesame, dešimt pasėjame.

- Aha, mišką sėjate. Naudingą darbą dirbate, naudingą, - pagyrė apuokas.

- Te-te-te-te, - sučiauškęjo alksninukai. - Tikrai naudingą, karaliau. Gaila, ne visi tai įvertina, nesupranta, kad kuo daugiau miškų, tuo lengviau paukščiams gyventi.

- O juk didelę tiesą pasakė mažieji alksninukai, - galvoja apuokas, plasnodamas toliau per girią. - Iš tiesų, jie man nuostabią mintį pakišo, tie darbštūs paukšteliai! Reikia prisodinti daugiau miškų - štai ko pirmiausia turiu imtis, norėdamas pasitarnauti paukščių labui. Tuoju skrendu į savo drevelį ir išleidžiu įsakymą, kad visi alei vieno privalo dalyvauti girių veisimo darbe. Visi! O, tai kažkas didingo, nepaprasto, negirdėto. . . Šito dar nėra buvę paukščių istorijoje. Valdovai, panašiais žygiais išgarsinę savo karalystes, amžiams išlieka savo pavaldinių atmintyje.

Šviesa, Nr. 4, 1972 m.

Kitą dieną apuokas per savo pasiuntinius sušaukė paukščius ir paskelbė įsakymą visiems imtis miškų sodinimo.

- Keista. . . - nusistebėjo genys. - Kam reikalingas toks įsakymas, jeigu ir taip, kiek kas galime ir išmanome, sodiname miškus? Sakysim, aš. Tiesa, negaliu pasigirti, daug nuveikęs, tačiau niekas nesuskaičiuotų sėkliukių, kurias išbarsčiau ant žemės, aižydamas konkorežius. Netgi toks kranklys, mėsa temintantis, ir tas pasėja patogioje žemėje ne vieną grūdelį, netyčia prilipusį prie plunksnų.

- Ir aš galiu tą patį pasakyti, - suklego kėkštas. - Kaip žinote, nesu išrankus valgiui, nors kartais ir mėgstu pasmalyžiauti mažų paukštelių smegenėlėmis. Ant manęs visi pyksta, pravardžiuoja triukšmadariu, mušeika, plėšiku. Kitaip tariant, negirdžiu gero žodžio apie save. Bet ir aš, toks visų plūstamas paukštis, galiu pasigirti, pasodinęs ne vieną medelį. Ir ne koki, nors nusususį alksnį ar girgždančią pušį, o tauriausią miško medį, ažuolą. Patį medžių karalių! Mat, be visokių uogų, vaisių, labai mėgstu giles. Kadangi nesu viendienis, tai šitą skanėstą, išslapstau kur papuola. Ir dažnai pamirštu, kame pasidėjęs. O kai prisimenu, toje vietoje jau išdygęs ažuoliukas. Tai gi mūsų margasis stalius genys teisingai pasakė: mes, paukščiai, kiek galime ir išmanome, visi sodiname miškus.

- Kokia čia gali būti kalba! - įsiterpė volungė - Nors kėkštas geras niekšas, bet reikia su juo sutikti, kad kiekvienas paukštis be jokių įsakymų jaučia savo pareigą sodinti miškus. Imkim mane pačią. Labiausiai mėgstu visokius vabzdžius, vikšrus, kurių gausiai randu medžių viršūnėse. Dar karkvabaliais užsigardžiuoju. Bet ne pro šali, nė uogos, ypač vyšnios. Priryju su visais kauliukais ir nuskrendu. O paskui tuos kauliukus išmetu, ir iš jų išdygsta vyšnaitės.

Ką ten kalbėti! Kiekvienas paukštis supranta, kas jį ištiktų, jei sunyktų girios, todėl stengiasi, kiek išmanydamas, jas sodinti.

- Stengiasit! - sušuko apuokas, nesitverdamas iš piktumo, kad paukščiai prieštarauja jo įsakymui. - Nuberti iš konkorežio keletą sėklų, praryti vieną kitą vyšnią, kai įgrišta vabzdžiai. . . Arba užmiršti gilę, užkištą kur nors už medžio žievės, kaip kartais pasitaiko valkatai kėkštui. . . Ar tai pastangos? Ne, tai tik pasijuokimas iš miškų sodinimo. Pasižiūrėkite, kaip stropiai šitą darbą dirba alksninukai, gėda pasidarys jums taip kalbėti. Toks mažas paukštelis per vieną valandą pasėja daugiau, negu jūsų paminėtas kranklys per visą savo amžių. O kiek turime savo karalystėje apsileidėlių, panašių į kranklį?

Paimkim lėlį su vieversėliu, kurių niekas nedomina pasaulyje, išskyrus vabzdžius. Arba kitą panašią porą - pempę ir dudutį. Šitie kuoduočiai nėra nusususio medelio pasodinę savo gyvenime. Kas bus, jeigu ir kiti paseks jų pėdomis? Bet ką čia su jumis ilgai ginčytis. Aš esu karalius, ir geriau žinau, ką reikia daryti paukščių karalystės labui. Skriskite sau, iš kur atskridę, ir darykite, ką įsakiau.

Lygiai po metų tuo pačiu laiku vėl čia susirinksite ir kiekvienas papasakosite, ką nuveikėte, sodindami miškus.

Paukščiai išsiskirstė, nežinodami, ką bemanyti apie tokį keistą naujo karaliaus įsakymą.

- Jis nori pakeisti mūsų gyvenimo būdą, - kalbėjo tie, kurie nuo amžių nebuvo ragavę jokių vaisių bei uogų, ir mito vien vabzdžiais, jų lervomis, sliekais ir kitokiu gyviu. - Jeigu klausysime to kvailo miškų sodinimo įsakymo, visiems paleis vidurius, o gal dar rimčiau apsiryšime ir gausime galą. Ne, to nebus! Mes gyvensime taip, kaip iki šiol gyvenome, ir kiekvienas dirbsime savo darbą, prie

kurio įratę nuo senų laikų. Tik nebūkime kvaili, mokėkime apuokui pameluoti, kai po metų paklaus, kiek kas miško pasodinome.

Praslinkus metams paukščiai vėl su-skrido pranešti savo karaliui, kiek kas padaręs, sodinant girias.

- Aš visiškai atsisakiau savo blogų įpročių, mitau vien vaisiais bei uogomis, o visas giles, kurias slėpdavau juodai dieniai, pamiršau sandėliuose, - tarė kėkštas. - Ši pavasariį jos gražiai sudygo. Už šimto metų tose vietose šlamės didingi ažuolai, ir jų drevėse perėsis karališka apuokų giminė, jūsų šviesybe.

- Šaunuolis! - pagyrė kėkštą apuokas, prisimerkęs iš pasitenkinimo. - Sosto vardu reiškiu tau nuoširdžiausią padėką. Jeigu ir antrus metus būsi toks stropus, veisiant girias, prižadu paskirti vyriausiu paukščių urėdu ažuolynų reikalams. O tu, mielas krankly, kuo gali pasigirti?

- O, kran-kran-raliau! - atsakė kranklys, skubiai valydamasis kruviną snapą į sparną. - Per tuos miško sodinimo darbus baigiu pamiršti dvėselienos skonį. Nebepresimenu, kada paskutinį kartą ragavau šviežios mėsos. Ak, tiesa, prieš koki mėnesį sudorojau vieną paukštį, kuris nenorėjo girių sodinti.

- Manęs nedomina tavo dieta, - nutraukė apuokas. - Aš noriu žinoti, kaip vykdei mano įsakymą.

- O, kran-kran-raliau! - sušuko kranklys, plačiai išskėsdamas sparnus. - Tur būt, nesupiltum į maišą, kiek aš išnešiojau įvairių medžių sėklų. Bet čia dar ne viskas. Aš roviau baigiančius sunykti, blogoje žemėje prasikalusius daigus ir sodinau juos į tinkamą dirvožemį. Sunku pasakyti, kiek perkėliau tokių pražūčiai pasmerktų daigų, tačiau, manau, per valandą jų neapskristum, jei-gu susodintum į vieną plotą.

- Čia tai bent! - sumurmėjo apuokas, apstulbęs. Jo akys iš džiaugsmingo nu-

stebimo pasidarė dvigubai didesnės, kokios ir išliko iki mūsų dienų. - Tavo atsidavimas miškų sodinimui iš tiesų neturintis sau pavyzdžio. Sosto vardu reiškiu kuo nuoširdžiausią padėką ir skiriu vyriausiu paukščių urėdu želdinių reikalams. Jeigu ir toliau būsi toks stropus, kitais metais gausi naują paaukštinimą, kurio dar nesugalvojau.

Tai taręs, apuokas pasisuko į sekantį paukštį, teiraudamasis, kuo tasai prisidėjęs prie girių veisimo.

Taip jis apklausė visus savo pavaldinius, ir kiekvienas melavo, kiek mokėjo, prikalbėdamas nebūtų dalykų.

- O kuo tu pradžiuginsi karaliaus širdį, pempele kuoduotoji? - pagaliau kreipėsi į pempę, kuri buvo likusi paskutinė. - Atrodai labai pavargusi ir nelinksma. Iš karto matyti, kad šauniai padirbėjai prie miškų sodinimo.

- Taip, aš pavargusi, labai pavargusi, - atsakė pempė, išdidžiai pakėlus savo kuoduotą galvą. - Ir nelinksma, labai nelinksma. Bet visai ne dėl to, kad būčiau nusiplūkusi, vykdydama tavo kvailą įsakymą. Mene išvargino tas šlykštus melas, kurio čia prisiklausiau, o liūdna pasidarė todėl, kad neatsirado nė vieno paukščio, išdrįsusio pasakyti tau tiesą į akis, karališkas didgalvi. Tu manai, užtenka pasėti sėklą, ir miškas jau išaugs. Ir tai padaryti tegalime mes, paukščiai. Ne gerbiamasis. Be paukščių dar sėja miškus vėjas, išnešioja jų sėklas žvėreliai, pagaliau tą darbą galėtų padaryti žmogus, jei norėtų. Paukščiams, kurie nuo seno užsiima girių sodinimu, pasėti medį vienas juokas. Daug svarbiau jį prižiūrėti. O šitą labai reikalingą darbą atlieka vabzdžiaėdžiai paukšteliai, kuriuos tu prieš metus išbarei, kad nesodina miškų arba per mažai prisideda prie jų sodinimo. Šiandien jie čia visko primelavo įrodinėdami uoliai vykde tavo įsakymą.

Biauru! Nekenčiu melagių, tačiau džiau-
giuosi, kad jie bent išdrįso nepaklaustyti
tavęs, o paskui sutartinai apmauti, nes
kvailam valdovui taip ir reikia. Įsivaiz-
duok, kas būtų atsitikę su mūsų giriomis,
jeigu visi paukščiai būtų puolę jas sodinti,
ir niekas nesirūpinęs augančių medžių
priežiūra. Nebūdama didelė tokio reikalo
žinove, aš jau matau miškuose knibždant
gausybę kenkėjų, griaužiančių medžius.
Kadangi nėra, kas juos sulesa, jų nuola-
tos daugėja. Paplinta įvairios ligos.
Mūsų giriose atsiranda vis daugiau ir
daugiau išdžiūvusių medžių, kol galų gale
ištisi miškų plotai virsta negyva belape
augmenija. Štai kaip tu būtum pasidarbavęs
paukščių labui, besmegeni apuoke!

Apuokas ilgai negalėjo atgauti žado,
pemppei nutilus. Tik markstė savodidžiulės
akis, kraipė galvą, manydamas, kad
sapnuoja. O kai įsitikino nesapnuojąs, vi-
sas sudrebėjo iš pykčio ir čiupo pemež
už kuodo, šaukdamas:

- Šen, krankly! Tu pabūsi budeliu.

Reikia nubausti šį įžūlų paukštį, kuris
apšmeižė savo karalių ir skaudžiai įžeidė
jus visus, apkaltinęs veidmainyste. Nagi
greičiau! Ko stovi snapą nuleidęs, urėde
želdinių reikalams?

- Mielai pasitarnaučiau tau, kran-kran-
raliau, jeigu visa tai, ką pasakė pempė,
nebūtų teisybė, - atsiliepė kranklys. -
Pasakyti teisybę reikia didelės drąsos.
O drąsuolius aš gerbiu, nors šiandien
pasirodžiau kaip paskutinis bails.

- Teisybę, teisybę! Pempė pasakė tei-
sybę! - įvairiais balsais ėmė klykti
paukščiai. - Mes tave apgavome, besme-
geni karaliau, nes kvailesnio įsakymo,
kokį mums davei, paskutinis tuščiagalvis
nesugalvotų.

- Apgavote. . . Mane apgavote. . .
Patį karalių. . . - sudejavo apuokas, su-
slimdamas sparnais už galvos.

- Nėra ko užsigauti, - vėl suklego
paukščiai. - Juk ir mes apsigavome iš-

sirinkdami tave karaliumi.

- Kad jie visi tokie, tie karaliai, - tarė
pempė. - Turėjome savanaudį ir išpui-
kėlį, dabar sėdi soste kvailys, kuris di-
desnę dalį dienos pralindi drevėje. Tai
iš kur, pasakykit, jam žinoti miško rei-
kalus? Nelaimė, ne karalius. Man gėda,
kad jis gyvena medyje, kaip ir aš. Todėl
nuo šios dienos apleidžiu girią ir persi-
kraustau į laukus. Ant žemės suksiu
lizdelį, perėsiu vaikučius. Nusispiaut
man į visus esamus ir būsimums karalius,
kurie prisigalvoja įvairiausių nesąmonių,
kad nuodytų gyvenimą savo pavaldiniams.

Taip ir įsikūrė pempė mūsų laukuose,
prie pievų, daugiausia balotose vietovėse.
Greitai po to įvyko naujo karaliaus rin-
kimai, kuriuos laimėjo erelis, tačiau ji
vis tiek nebegrižo į girias. Mat, negali
atleisti miško paukščiams jų bailumo.
Norėdama pabrėžti jiems savo panieką,
pempė net užsimiršusi nenutūps į medį
ar krūmą. Vaikšto sau ant žemės, lesi-
nėdama čia randamą smulkų gyvį. O kai
pakyla skristi, prisimena tą dieną, kai
pasakė tiesą apuokui į akis, ir išdidžiai
skelbia šią garbingą žinią, linksmai gy-
vuodama:

- Teisybę, pasakiau teisybę! Sveiki gyvi
sveiki gyvi! Tegyvuoja teisybė!

GEDIMINAS JOKIMAITIS

TYLOS RANKŲ SNIEGAS

*Tik staiga pajutau ant veido
Tylos rankas, kaip sniegą,
Ir išnyko visa, kas buvę ligi šiol.
Sustojo gyvenimas, smiltim taro
pirštų bėgęs,
Paliko draugai ir meilė, ir viskas,
kaip rūbas,
Kurį baigiau nešiot.
Tylos pirštai uždengę blakstienas.
Dar girdžiu — plaka širdis.
Aš vienas*

KELIAS Į KALNĄ

G. JŪRONIENĖ

„...buvau bažnyčioje, o bažnyčios manyje nebuvo, lūpos kalbėjo maldų formules, o protas sakė, kad tai nesąmonė ir veidmainystė. Apgaudinėdamas kitus, žmogus niekina pats save...“

S. Markonis. „Didžioji iliuzija“

Asfaltuotas takas palengva kyla aukštyn, vingiuodamas tarp aukštų pušų ir sodrių avietynų, kirsdamas Vingio parką. Jo gyvenimas, galvoju, žingsniuodama parko taku, irgi buvo nelengvas kopimas į kalną, nenutrūkstamas ieškojimas tiesos: pačios tikriausios, niekieno nesukurtos, nenudailintos gyvenimo tiesos. Tas kelias nebuvo lygus. Pravingiavo jis tarp raisto kupstynų, besivaikant buožės ar parapijos klebono galvijų, kukliai raitėsi tarp nubraižytų pradinės mokyklos suolų eilių viduržiemiuose. Tas, kas vaikystėje pažino tikrąją duonos kainą, supras, kokia laimė buvo pasijusti gimnazistu.

Baigęs keturias gimnazijos klases, jaunuolis atsiduria kryžkelėje ir pasirenka kunigų seminariją. Daug gyvenimo metų kainavo Stasiui Markoniui ši jaunystės klaida.

„Viduramžių vienuolyno tipo dvi aukščiau namai su skliautuotomis mažomis celėmis slėgė jaunatvišką sielą, tiesiog — stegiantis urvas... Rekolekcijos — trijų dienų bedvasis gyvenimas. Pasak Holbacho, seminarija — tai šventi namai, kur, vyskui prižiūrint, perinami viešpaties kunigų jaunikliai ir kur jie iš mažų dienų mokosi pažinti dangiškų prekių vertę, kuriomis vieną gražią dieną jie patys pradės prekiauti“, — taip rašo savo atviroje išpažintyje „Didžioji iliuzija“ Stasys Markonis. Gražiausi jaunystės metai liko negražinamai įkalinti šiame dvasios kalėjime.

Šviesa, Nr. 4, 1972 m.

Aštuonerius metus jis reikalavo tikėjimo iš kitų, kol įsitikino pats klydęs. Šėtos, Žagarės, Vilkijos bažnyčių altoriai, tūkstančius kartų pirštais liečiama „dieviškoji paslaptis“ dar labiau gilino tuštumą, nuo kurios darėsi šalta, lyg nuo speigo. Šios tuštumos neužpildė trisdešimt penkeri gyvenimo metai, teologijos mokslų licenciatu laipsnis.

— Vilkijoje buvo mano trečias ir paskutinis altorius, prieš kurį aš priklaupiau tam, kad visiems laikams atsistočiau, — kalba Markonis. Sunki buvo pradžia, pirmieji žingsniai iš tamsos į šviesą. Sunkūs ir slepiantys giminių žvilgsniai, atviri ir anoniminiai priekaištai, užgaulūs ir žeminantys pasiūlymai sandėriauti su savo sąžine. Pirmuosius žingsnius be sutanos drumstė ne tik rytdienos nežinia ir tuometinės tautininkų santvarkos krizė. Netoliese fašizmas gabalais draskė Europos kūną, o tautos ir valstybės žiūrėjo, krūpčiojo ir laukė tragiškos atomazgos. Jis stengėsi nesikišti, likti nuošalyje. Čia vienoje, čia kitoje įstaigoje ištisus septynerius metus dirbo kuklų raštvedžio, buhalterio darbą. Tačiau pasitenkinimo nejautė. Pagaliau, karui pasibaigus, pasirinko mėgstamą pedagogo profesiją. Buvo Giedraičių gimnazijos, Trakų progimnazijos bei mokytojų seminarijos direktoriumi.

— Telšius prisimenu su virpesiu širdyje. Tai mano sąmoningo gyvenimo pradžia, kai pasijutau esąs reikalingas jaunajai kartai. Trylika metų vidurinės mokyklos direktoriaus poste mane subrandino ne tik kaip pedagogą, bet ir kaip ateistą. Supratau, kad privalau kažkaip ištaisyti jaunystės klaidą ir aš įnikau į K. Markso, F. Engelso, V. Lenino raštus.

Pirmąsias ateistines paskaitas jis pradėjo skaityti tuoj po karo. Moksleiviai, susirinkę iš kaimo ir miesto pirklių, išpuoštų religiniais paveikslais, daugiau nustebę negu pasipiktinę iš klausė pirmuosius antireliginius direktoriaus pasisakymus. Telšių rajkoopsajungos ir kitų tuometinių gamyklų darbuotojai buvo pirmoji auditorija, kuri vėliau išsiplėtė net už respublikos ribų. Be pritarimo, atsirado ir atviro priešiško „išdavusiam“ šventąjį sakramentą kunigui. Anoniminiai rašteliai, necenzūrinės replikos, nepadorūs piešiniai drumstė nuotaiką, reikalavo didelės savitvardos ir nervinės įtampos. Bet jie ir grūdino charakterį ir atkaklumą: jeigu tau priešinasi, vadinasi, kažką labai teisingai ir reikalingo pasakei. Jei taip — drąsiau pirmyn! Kasdieną balsas, skelbiąs naują tiesą, tvirtėjo, turtėjo pasaulėžiūra, griežtai priešinga buvusiai. Metams bėgant, mažai likdavo laiko poilsiui, skersai ir išilgai išvažinėta visa respublika, nes atsisakyti S. Markonis niekad nesugebėjo, nors ir puikiai žinojo, kad kiekvienas naujas susitikimas tai — kova su tamsa, vis dar pavienių žmonių sąmonę temdančiu religiniu fanatizmu.

Tuomet Plungės kultūros namuose vos tilpo į ateistų sąskrydį suvažiavę rajono ateistai — moksleiviai ir tikintys klasės draugai, sąmoningai pirmųjų pakviesti. Markonis apžiūrinėjo piešinių ateistine tematika parodėlę ir, paėmęs vieną iš jų su pavaizduotu sulaužytu kryžiumi, pratarė:

— Sunkoka jį laužyti. Vis dėlto šimtmečiais jį statė ir tvirtino. Svarbiausia — išrauti jį ne iš pakelių ir bažnyčių, bet iš žmonių sąmonės.

Taip, tai didžiulis darbas, ir jis tą darbą dirbo, nesigailėdamas savęs, be asmeninių išskaičiavimų, o telaikydamas savo būtiniausiąją moraline pareiga.

Nuo 1961 metų Markonis vadovavo pirmojo respublikoje ir tik

antrojo TSRS ateizmo muziejaus organizavimo darbams, pareikalavusiems daug žinių, sugebėjimų ir takto. 1966 metais buvusioje Kazimiero bažnyčioje LTSR Ateizmo muziejus buvo atidarytas. Direktorius Markonis kukliai stovėjo šalia savo darbuotojų, jausdamas, kad tai tik pradžia, kad daug ką reikės keisti, papildyti, kad jam — ateistui — nevalia sustoti ties pasiektu, nors pasiekta buvo daug. Jis suprato, kad visas kolektyvo darbas, jo darbas tik tada pasieks tikslą, jei kiekvienas eksponatas bus tinkamai pateiktas įvairiausių įsitikinimų lankytojui, jei ateistinė propaganda taps darnia sistema. Ir niekad administracinis darbas nenustelbė jame ateisto-propagandisto. Juo jis buvo visuomet, net ir savo netrumpai užsitęsiosios ligos metu, niekam neatsisakęs padėti, paaikškinti, pakonsultuoti. Vos pakilęs iš lovos, jis vėl ėmė susitikinėti su pageidaujanciais, atsakydamas į dešimtis jų paruoštų ir staiga kilusių klausimų, visada tvirtai stovėdamas ateisto-propagandisto tribūnoje.

Išėjimas į poilsį sutapo su dar vienu įvykiu, kuris tapo reikšmingiausiu jo nueitame kelyje. „Savo gyvenimo saulėlydyje noriu būti kartu su Lenino partija, kurią sau kelrodžiu pasirinkau prieš du dešimtmečius, todėl prašau priimti mane kandidatu į TSKP“, — rašė Stasys Markonis pareiškime partinei organizacijai.

Aktyviu Komunistų partijos kariu jis liko ir būdamas pensininku. Darbų, rūpesčių nesumažėjo.

Pro akis slenka Baltarusijos kino studijos meninio filmo „Aš — Pranciškus Skorina“ titrai. Šalia režisieriaus, operatoriaus ir kitų statytojų vardų skaitome ir S. Markonio pavardę — jis buvo konsultantu. Bibliotekose, vartydamas ateistinę literatūrą, būtinai susidursi su dviem mažomis knygelėmis: „Sakramentai“ ir „Atlaidai“ lietuvių ir lenkų kalbomis, knyga „Didžioji iliuzija“, kurių autorius tas pats, kasdienu Vingio parko taku žingsniuojantis komunistas Stasys Markonis. Jis taip pat knygos „Už vienuolyno sienų“ bendraautorius. Skaitytojų laukiami jo straipsniai mokslinio ateizmo klausimais respublikinėje spaudoje. Jam patikėtos Respublikinės ateistų tarybos prie LKP CK, respublikinės „Žinijos“ draugijos mokslinės-ateistinės tarybos nario pareigos.

Tai tik dalis tos veiklos, už kurią S. Markonis buvo ne kartą vyriausybės apdovanotas.

Šiomet S. Markonis švenčia 70-ąsias gimimo metines. Jis juokauja, kad jam tai tik 35-osios jo gyvenimo metinės. Pusę savo amžiaus šis žmogus ieškojo tiesos, sunkiai kopė į teisingą gyvenimo pažinimo kalną. Už tai antroji gyvenimo kelio pusė yra brandi ir reikšminga savo veikla ir rezultatais.

K. ZAKAVIČIENĖ Žodis Išeiviui

Mylėki, lietuvi, Tėvyne, -	Visuomet tvirta ištverminga,
Nemėtyk jai žodžių piktų;	Šiandien jos neslėgia vargai.
Tave ji augino ir gynė	Mylėki, lietuvi, Tėvyne,
Nuo priešų piktų ir žiaurių.	Neskleiski kalbų negražių.
Ji šiandien graži ir laiminga,	Ir tau ji jaunystės vainiką
Nors tu ja varge palikai,	Supynė iš savo žiedų.

MUZIKOPEJA, ARBA:

MUZIKA KAIP GYDYMO PRIEMONĖ
SENOVĖJE IR MŪSŲ LAIKAIS

Kai kurie įspūdziai paimti
iš įvairių laikų kronikų

Buvo laikai, kada žmonės tikėjo, kad muzika viską gali. Seniausia muzikoterapija sudarė vieną iš gydymosi magijos pagrindų. Fantastinis tikėjimas, savitai ga, protinga praktika – kur baigėsi vienas ir prasidėjo kitas? Egipto žynių papirusuose užrašyta, kokią muziką reikia panaudoti bevaisei moteriai. Orfėjas buvo gydytojas, Eskulapas – muzikantas, ir Homeras neabejojo, kad elinų armija, apsupusi Troją, tikrai muzikos pagelba apsaugojo nuo maro.

Muzikos terapija klestėjo senovės Graikijoje. Pitagoras muziką priskyrė kaip universalinę priemonę sielos ir kūno higienai. Hipokratas žinojo, kad „nebet kokia muzika tinka bet kokiam žmogui“. Graikas Soranas, gyvenęs Romoje karaliaujant Andrianui, priešinosi prieš šabloninį muzikos pritaikymą gydant psichinius ligonius: pagal jo nuomonę, nereikėjo, kaip tai darė Asklepiadas ir Temizonas, melancholikams paskirti gyvus frigiškus, o beprasmiškai kvailiems maniakams – karingus dainų ritmus, nes „fleitos garsai, nepakeliami dargi sveikam žmogui, ligonį jie gali privesti prie siutimo“. Dalis skeptizo ir individualinio priėjimo čia, kaip matome, pasireiškė gana seniai, bet entuziazmas neišsekė niekada.

Musulmonų medicinoje muzika buvo rekomenduojama naudoti įkandus gyvatei ar skarpionui. Viduramžių Italijoje muzika buvo vienintelė veikianti priemonė prieš vadinamą „tarentizmą“. Ši liga buvo priskiriama nuodingojo voro-tarantulo įkandimui (nuo to ir kilo jos pavadinimas), bet

greičiausiai, tai buvo psichinės epidemijos porūšis. Žmonės, įsitikinę, kad jų kūnas yra prisigėręs voro nuodais, krisdavo į melanholiją ir sustingimą. Vieni iš jų iš-tisas dienas sedėdavo nejudėdami, neatverdami akių, kiti atsiduodavo kokio nors daikto spalvos stebėjimui – raudonos, mėlynos arba geltonos, kuriai jie parodydavo nepaiškinamą aistrą, treči iš-tisas dienas praleisdavo prie jūros kranto, neatitrūkstamai žiūrėdavo į toli, ūmai puldavo į jūrą, mirdavo.

Tais laikais tūkstančiai keliaujančių muzikantų bastydavosi po šalį, siūlydami savo paslaugas tarantulo aukoms. Prie muzikos garsų sergantieji pagyvėdavo, atidarydavo akis ir pradėdavo judėti į melodijos taktą; muzikantai padidindavo tempą, davėsdami ligonius iki padūkimo, mešlungiško šokio, – liga „išsišokdavo“, ir tarantulo nuodai išeidavo iš kūno. . . Jeigu muzika baigdavosi labai anksti, tai ligoniai grįždavo į pirmą būseną; tiems, kurie nesuspėdavo išsigydyti, prisedavo laukti sekančio muzikantų apsilankymo.

Tarentizmas seniai išnyko. Bet liaudies muzikoje iš tų laikų pasiliko greitas šokis su charakteringu ritmu: jį visi žino, jo vardas – tarantela. Švento Vito šokio epidemija, choreomanija, XIV-XVI a. apėmė daugelį Vokietijos, Olandijos, Belgijos miestų. Žmonių minios gatvėse, aikštėse, bažnyčiose triūkčiodavo, raitydavosi, kraipydavosi, prasimušdavo sau galvas, šauksmais niekindavo dievą ir kalbėdavo nešvankybes. Visą pamesdami, liaudis susiburdavo stebėti šelstan-

čiųjų; žiūrovai bandydavo sustabdyti šokėjus, aplink juos išstatydavo barikadas, bet užsikrėsdavo ir patys, siautėjimo procesija judėdavo toliaus, parkritusius, netekusių jėgų, pakeisdavo nauji. Epidemija greitai pradingo tik tuose miestuose, pavyzdžiui, Viureburge, kur išradingiems miesto tėvams pasisėkė greitai mobilizuoti muzikantus, kurie gatvėse grodavo lėtą, ramią muziką. Na, o individualūs atsitikimai? Taip, trys puikūs muzikantai padėjo Oransko princui atsikratyti nuo užtrunkančios melancholijos.

Ižymus dainininkas Farineli, Ispanijos rūmuose turėjo didelę įtaką tik todėl, kad jis išvedė karalių Filipą V-jį iš tos, atrodo, beviltiškos, inochondrinės padėties. Anglų filosofą Snenserą ir Gladstono premjerą muzika išgydė nuo nervinių skausmų, Baironą - nuo virškinimo sutrikimo. Žinoma, senovinė diagnostika buvo miglota. Samprotavimai apie ligos priežastis ir išgydymą kada kada būdavo fantastiniai, bet kaikurie nesudėtingi aprašymai buvo labai geri.

1708 metais tūlas šokių meisteris iš Langedoka “. . . nuo nesaikingų šuolių susirgo apsnūdimu, o kada ši liga praėjo, tai jis įpuolė į baisingą siutimą taip, kad ką tik sutikdavo, norėdavo muštis. Tada teisėjas, ponas Madažoras, labai prityręs ir ryžtingas žmogus, įkalbėjo vaistininką, gydžiusį ligonį gydyti jį muzika. . . Šokių meisterio bičiulis ligoniui pradėjo groti kaikuriuos jo mėgstamus kūrinius. Stebėtojams šis muzikantas atrodė dar labiau pamišęs, negu jo ligonis. Bet kaip jie nustebė, kada pamatė, kaip melodingi tonai pradėjo nelauktai veikti, ir pamišimas iš ligonio staiga dingo. Po ketvirčio valandos jis užmigo giliu miegu, o prabudęs jis pasijuto visiškai sveikas”.

(Gustavas Hesas de Kaljve “Ligų gydymas muzikos pagalba” 1862 m.)

XVII a., o ypatingai XVIII a. muzikos

panaudojimas saloninėje Europos medicinoje buvo labai madingas. Aukštosios visuomenės eskulapai savo pacientams patardavo valgyti, skambant būgnų dūžiams: “skrandis mėgsta ritmą, mada-ma”. . . Kurdavo muziką prieš migreną, nemigą, mešlungį, dieglį. XVIII a. pradžioje kompozitorius Marenas Mare sukūrė kapitalinį muzikinį - medicininį veikalą “Apie podargos keistenybes” (12 sonatų ciklas), o taipogi sonatą altui ir klavesinui, išimtinai skirtą atliekant operaciją pašalinant šlapimo akmenis.

XVIII a. kaikuriuose psichiatrinėse prieglaudose Italijoje, o vėliau ir Prancūzijoje, pasirodė specialūs tarnautojai - muzikantai. XIX a. antroje pusėje fiziologai ir klinikistai pradėjo studijuoti muzikos poveikį organizmui ir patvirtino, kad ji iššaukia visą spektrą pačių įvairiausių fiziologinių pakitimų charakterį. 1913 m. Rusijoje Bechterevo iniciatyva buvo įsteigta “Draugija gydomosios - auklėjamosios muzikos ir jos higienos reikšmės išaiškinti”. Gaila, kad neilgai ji gyvavo.

Daktaras Frenkas Haitas (Anglija), specialistas - muzikoterapeutas įdomaujasi tarybinių gydytojų nuomone apie įvairių stilių ir kompozitorių muzikos poveikį gydymo procese, jis pats ypatingai efektinga laiko Šostakovičiaus muziką. Su jos pagalba jam pavyksta išgydyti psichonevrozę, kuri paprastai yra labai atspari prieš visas kitas terapijos formas. Muzikos gydomoji sritis, kaip ir ankščiau, yra gana plati ortopedinėje fizikultūroje, nepakeičiami lieka ryškūs šokių ritmai, chirurgijoje ir stomatologijoje melodingos pjesės užsirekomendavo kaip nebloga nuskausminimo priemonė, vaikų klinikose įvairūs muzikiniai būdai su pasisėkimu naudojami klausos, kalbos ir motorikos defektų pašalinimui.

Bet puoselėjama sritimi visgi pasilieka psichiatrija, ir plačiau - psichoterapija.

Sviesa, Nr. 4, 1972 m.

vis labiau užkariaujanti mediciną. Ieškojimų sfera gana marga. Brazilų psichiatras Davidas Akšteinas prikėlė senovinį „išsišokimo“ metodą, pavadindamas jį „šokio transterapija“, ir vietoje tarantelos naudoja šiuolaikinius tvisto ča-ča-ča, šeiko ritmus. Psichoterapeutai iš VDR Klainzorgė ir Klumbies parenka specialią muziką savitaigos (autotreningų) seansų palydėjimui. Prancūzų psichiatrai į muzikos įrašus įterpia psichoterapinius montažus, kur žodinė įtaiga kaitaliojama su muzikiniais epizodais.

JAV įkurta Nacionalinė muzikos terapeutų asociacija; sudaromi gydomieji muzikos katalogai – muzikinė farmokopėja („muzikopėja“). Šio reikalo pionieriumi buvo Tomas Edisonas, kuris kaip tai laisvalaikyje, su muzikantų-žinovų pagalba, suklasifikavo 589 muzikos įrašus. Buvo atrinkta 112 pjesių, sugebančių, pagal ekspertų nuomonę, labiausiai efektyviai pakeisti klausytojų emocionali būvį, 15 pjesių įsivaizdavimo stimuliacijai, 14-nusiramimui, 10-maloniame linksmumui sužadinti, 10-draugystės jausmams sustiprinti, 11-meilės, 9-energijos pakilimui, 8-liūdesio sukėlimui, 12-maloniems prisiminimams, 13-ištikimumo jausmų vystymui, 16-vaikiškų išdaigų sulaikymui. Maždaug tokioje dvasioje muziką klasifikuoja kaikurie šiuolaikiniai entuziastai. Rekomeduoja, atskirai imant:

SUSIERZINIMO SUMAŽINIMUI Bachas, Kantata No. 2, Bethovenas, „Mėnesienos sonata“, Prokofjevas, Sonata „Re“, Frankas, Simfonija re-minor.

PRIEŠ NERIMĄ Šopenas, Mazurkos ir polonezai, Štrausas, Valsai, Rubinšteinas, Melodija.

KAIP TONIZUOJANTI PRIEMONĖ Bachas, Preludija ir fūga mi-minor, Bethovenas Uvertiūra „Egmontas“, Čaikovskis, Šeštoji simfonija, 3 dalis, Šopenas, Preludija, op. 28, No. 1, Listas, Vengrų rapsodija No. 2.

APSIRAMINIMUI Bethovenas, Šeštoji simfonija, 2 dalis, Bramsas, Lopšinė, Šubertas, „Ave Marija“, Noktiurnas sol-minor, Debussy, „Mėnesienos šviesa“.

PRIEŠ EMOCIONALINĖS KILMĖS HIPERTONIJĄ Bachas, Koncertas smuikui re-minor, Bartokas, Sonata fortepionui, Brukneris Mišios mi-minor.

PRIEŠ PAVYDĄ IR ĮTARUMĄ Bachas, Kantata No. 21, Bartokas, Kvartetas No. 5, Šopenas, Noktiurnas re-minor, Ravelis, Kvartetas „Fa“.

PRIEŠ „CHRONIŠKĄ“ PYKTIJĄ Bachas, Itališkasis koncertas, Haidnas, „Simfonija“, Sibelijus „Finlandija“.

NUO GALVOS SKAUSMO Bethovenas, „Fidelio“, Mocartas, „Don-Žuanas“, Listas, Vengrų rapsodija No. 1, Geršvinas, „Amerikietis Paryžiuje“.

VALGYMO METUREKOMENDUOJAMA 20 PJESIŲ, KURIŲ TARPE: Bartokas, Sonata smuikui, Ravelio, Valsas, Listas, Koncertas No. 2.

Visos šios rekomendacijos, kaip pastebėjo vienas kritikas, sudarytos „pagal didžiojo piršto taisyklę“. Pagarbiam muzikos gerbėjui jos, tur būt, pasipiktinimą kelia, o gydytojui ir ligoniui – abejotinos Muzikos skirstymas į jaudinančią ir raminančią, linksmą ir liūdną, žinoma, turi pagrindą, ir laukiamas utilitarinis efektas pilnai galimas, – bet, žinoma, ir nebūtinas; muzikos ir asmenybės susitikimas kiekvienu atveju priklauso nuo didelės daugybės pasikeitimų.

Be pačios muzikos charakterio tai, pirmiausia, koksai yra paties klausytojo muzikinis laipsnis, jo bendras potraukis muzikai (po muzikos nemylėtojo sunkiau už vis labiau gydyti muzikantus-profesionalus); po to, tos ar kitos muzikinės kultūros priklausomumas ir muzikinio pasiruošimo lygis, nuo kuriopriklauso skonis; toliaus, koks požiūris klausomam veikalui (kūriniui), ar jis pažištamas, su kokiais prisiminimais jis siejasi; be visoto,

požiūris į atlikėją, aplinką, savijautą ir einamojo momento nuotaiką, tas, kaip seniai buvo klausytasi paskutinių kartų muzikos. . . . Argi galima visą tai apskaičiuoti? Muzikinei pirmenybei uždeda antspaudą ir amžius, ir lytis, ir profesija. Mašininkės pirmenybę teikia labiau gyvo tempo muzikai, negu siuvėjas, siuvėjas - labiau greitą, negu laikrodininkės. Matomai, šios pirmenybės susietos su priprastos veiklos tempu, bet kiek tokių dėmenų įsipina į galutinį individualinį efektą? Sutinkami neabejotini atsitikimai: muzika geriausia priemonė, ligonis žino, kokia muzika jam padeda ("kas jums padėjo pablogėjimo periode? - Tikrai Bachas").

Kaikada muzika, tiesiogine žodžio prasme, tampa narkotiku, kurios netekimas pergyvenamas kaip katastrofa. Būna taip, kad ligonis prie muzikos veržiasi kaip prie išsigelbėjimo, bet su kokia nuostaba ir kartėliu paaiškėja, kad priimti jis jos negali.

Nustatyti asmenybės muzikinį režimą - sudėtingas uždavinys, reikalaujantis medicininį-psichologinių ir muzikinių žinių, ir svarbiausia, labai dėmėsingo individualinio priėjimo.

MUZIKOPĖJINĖ MOZAIKA

MUZIKOS POVEIKIS PIENO LIAUKOMS.

Tokijo Raudonojo kryžiaus ligoninės gydytojas T. Oka paskelbė, kad atitinkama muzika nuo 50 iki 150% padidina maitinančių motinų pieno išsiskyrimą. Atitinkama instrumentinė, chorinė arba klasikinė muzika didina pieno išsiskyrimą, ir atvirkščiai - elektroninė muzika jį slopina.

ALEGRO INFARKTINO. Niukastlio Anglija) klinikos chirurgas Ričardas de Gidas mėgsta kurti muziką. Neseniai jis sukūrė simfoniją "Keturi simptomai", susidedančią iš keturių dalių: "Apie gel-

tonąjį drugį", "apie infarktą", "apie epilepsijos priepuolį" ir "apie smegenų žievės uždegimą". Retkarčiais chirurgas atlieka atskiras simfonijos dalis savo pacientams prieš operaciją. Kam tai padeda - ligoniui ar gydytojui - dar nenustatyta.

MUZIKA SENOVĖJE. Senovės graikai, apie 400 suvirš metų prieš mūsų erą, tikėjo į muziką kaip gydančią jėgą. Sakoma, kad Hipokratas, - medicinos tėvas, gabendavęs ligonius į Eskulapijaus šventovę klausytis muzikos. XIII a. arabai savo ligoninėse turėjo įrengę muzikos kambarius.

BIGBITAS IR KLAUSA. Medicina nustatė, jog bigbito muzika nepaprastai silpnina klausą. Pavyzdžiui, klausą vaikino, kuris 44 valandas klausėsi 120 decibalų stiprumo bigbito, pasidarė tokia silpna, kaip 65 metų amžiaus senuko. O dar labiau silpnina klausą reguliarius bigbito klausymas kasdieną.

NUSKAUSMINIMO PRIEMONĖ. Lenkijoje, Opolės mieste, stomatologinėje ambulatorijoje, aptarnaujančioje moksleivius, pradėta naudoti dar viena nuskausminimo priemonė. Ligonius, atsisėdusiam į kėdę, uždedamos ausinės, ir jis girdi muziką. Taip vaiko dėmesys nukreipiamas į muziką, ir jis visiškai nusiramina.

SERGANČIŲJŲ CHORAS. 1965 m. Sant Jago mieste (Čilė) buvo suorganizuotas unikalus choras - psichinių ligonių choras. Chorui vadovauja iki 1962 m. buvusi įžymi operos solistė Rajan Kitral. Choro sąstata - 40 dainininkų, labiausiai muzikiniu atžvilgiu gabių ligonių. Chore dainuoja žmonės, sergantieji šizofrenija, epilepsija, alkoholizmu. Choras repetuoja kasdieną po dvi valandas. Choras dažnai pasirodo koncertuose.

OPERACINĖJE MUZIKA. Azerbaidžiano medicinos instituto chirurginės klinikos operacinėje muzika. Prieš operaciją įjungiamas magnetofonas ir pasklinda ligonio mėgiama muzika. Išnyksta tarybinio chirurgo profesoriaus O. Topčibaševotėgimu, muziko nuveja baimę ir suteikia viltį. Prietaisai, rodantieji ligonio būklę, užfiksuoja didelius pasikeitimus. Pats profesorius yra kompozitorius, parašęs daug muzikinių kūrinių.

MUZIKOS POVEIKIS ORGANIZMUI. Įdomius bandymus, kaip muzika veikia žmogaus organizmą, dar XIX a. atliko rusų mokslininkas Dogelis. Jis nustatė, kad muzika gali paveikti raumenų susitraukimo jėgą, kvėpavimo dažnumą, kraujo spaudimą ir širdies plakimo dažnumą.

MUZIKINIAI RECEPTAI. Amerikiečių gydytojas Robertas Šaufėris sudarė "muzikinius" receptus. Štai keli iš jų: 1) nuo nervinio išsekimo - groti Smetanos poemą "Vltava"; 2) nuo melancholijos - Beethoveno IX simfonijos finalą; 3) nuo įniršio - "Piligrimų chorą" iš R. Vagnerio operos "Tanhoizeris".

DANTYS IR MUZIKA. Amerikiečių mokslininkai-stomatologai pamėgino traukti dantis, vietoj narkozės, panaudodami muziką. Iš 100 pacientų 90 procentų ligonių apsiėjo be skausmą raminančių vaistų.

GARSAI IR LIGA. Paprastai žmogus girdi garsus, kurių dažnumas ne didesnis kaip 10-20 kilohercų. Vaikystėje ši riba būna didžiausia, o vėliau ji pastebimai mažėja. Nustatyta, kad sergantieji astma žymiai geriau girdi aukštesnius garsus. Jeigu sveikų žmonių klausos vidutinė dažnumo riba siekia maždaug 15 kilohercų, tai sergančiųjų astma ji pakyla iki 25 kilohercų. Tuo tarpu astma sergantieji vaikai girdi garsus, kurių dažnumas siekia 30 kilohercų. Šio įdomaus reiškinių

priežastis, matyt, ta, kad minėtųjų ligonių organizmas aplamai yra jautresnis.

DARBO NAŠUMAS IR MUZIKA. Kaip parodė tyrimai, muzika pakelia darbo našumą, padeda susikaupti, mažina nuovargį. Nuo 1967 metų Lvovo kineskopų gamyklos trečiame ceche darbo metu nenuityla muzika ir niekas neišjungia reproduktoriaus. Visi žino: muzika transliuojama pagal grafiką, kuri rekomendavo. . . gydytojais.

KVĖPAVIMAI IR LOPŠINĖ. Lopšinė ramina ne tik mažyliams, bet ir suaugusiems. Bavarijos fiziologai nustatė, kad po sunkaus darbo kvėpavimas normalėja priklausomai nuo to, kokius mes girdime garsus. Kokios gi muzikos klausantis ir per kiek minučių sunormalėja kvėpavimas? Jeigu tai lopšinė - per 3 minutes, be muzikos - per 6 minutes, o girdint džazo garsus - tik po 8-10 minučių. Lopšinės ritmas sutampa su ramaus kvėpavimo ritmu.

TELEVIZIJA IR POILSIS. Brazilijos televizijos stotis kiekvieną vakarą rodo specialią seriją laidų. . . mėgstantiems pamiegoti. Tokiose laidose atliekamos lopšinės, pratimai, imituojantys žiovilį.

BANDYMAI MUZIKINĖS TERAPIJOS SRITYJE. Šiuo metu bandymai vyksta dvejomis kryptimis. Viena iš jų gavo "vienišos terapijos" pavadinimą ir taikoma ligoniams specifiniais muzikiniais elementais - harmoninėmis struktūromis, ritminiais junginiais, garso jėgos pakeitimu, o taipogi ligonių perklausomais atitinkamais įrašais. Kita kryptis - "grupinė terapija" - pirmiausia skiria dėmesį kolektyviniams muzikavimui, kaip faktoriui, veikiančiam sergančiųjų psichiką.

Parėngė JUOZAS SLĖNYS

Muzikos mokytojas

Panevėžys,
III vidurinė mokykla

JONUI MIKELINSKUI — 50

Šių metų gegužės 6 dieną rašytojas Jonas Mikelinuskas švenčia savo penkiasdešimties metų sukaktį.

LTSR nusipelnęs mokytojas, ilgą laiką dirbęs švietimo sistemoje, Jonas Mikelinuskas atsinešė į literatūrą įdomų ir turtingą gyvenimo patyrimą. Mokyklos kasdienybė, auklėjimo rūpesčiai, jauno žmogaus brendimas ir jo dvasinės peripetijos — tai mėgiamiausios Jono Mikelinusko temos, gvildenamos daugelyje jo apsakymų, apysakų ir romanų. Debiutavęs 1960 metais apsakymų rinkiniu „Senis po laikrodžiu“, Jonas Mikelinuskas iš karto atkreipė dėmesį kaip brandus ir savitas prozininkas, ypač pastabus psichologinėms žmogaus būsenoms, įprastinius gyvenimo reiškinius sugebantis pateikti nauju, netikėtu rakursu. Per psichologinę veikėjų analizę rašytojas atskleidžia gilumines reiškinių priežastis, gėrio ir blogio kovą, senų ir naujų moralės normų susikirtimą, žmogaus veržimąsi į tiesą ir prasmingą gyvenimą.

Kelerius metus dirbdamas LTSR rašytojų sąjungos prozos konsultantu, Jonas Mikelinuskas profesionaliu ir visados gera linkinčiu žodžiu suteikė pagalbą ne vienam jaunosios kartos literatui.

Jubiliejaus išvakarėse rašytojas pateikė savo tikrai vaisingo daugiau kaip dešimties metų darbo ataskaitą — apsakymų rinktinę „Rugpiūčio naktį“.